

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Kateřina Cveklová

Velké matky Izraele

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. R. Pavel Větrovec, Th.D., S.S.L.

Praha 2012

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze 14.dubna 2012

Kateřina Cveklová

Bibliografická citace

Velké matky Izraele [rukopis] : bakalářská práce / Kateřina Cveklová ; vedoucí práce: Ing. R. Pavel Větrovec, Th.D., S.S.L. – Praha, 2012. - 53 s.

Anotace

Práce se zabývá třemi velkými ženami počátků křesťanské víry Sárrou, Rebekou a Ráchel. Na základě informací, které lze o nich vyčíst z Bible, se je autorka snaží lépe poznat, pochopit a vykreslit jejich živé portréty. Společným křížem všech tří žen byla dlouholetá neplodnost. V kontrastu k ní stálo zaslíbení, které od Boha dostali jejich muži: „Tvého potomstva bude jako hvězd na nebi a písku na mořském břehu“ (Gn 22,17). Tento paradox se ukázal jako významný právě pro Boží plán spásy člověka. Práce sleduje složitou cestu „velkých matek“ od původního polyteistického náboženství k víře v jediného Boha. Jejich poznávání Hospodina nebyla jednorázová záležitost, ale proces trvající celý život. Významnou úlohu v tomto procesu sehráli také jejich muži. Z tohoto důvodu si práce všímá také prvotního Božího plánu při stvoření člověka, biblického pohledu na ženu, i na vztah mezi mužem a ženou. Pro zasazení zkoumaných skutečností do historického kontextu je zařazena kapitola zabývající se postavením žen ve starověkém Předním Orientu.

Klíčová slova

Žena, matka, (ne-)plodnost, Hospodin, muž.

Abstract: The great mothers of Israel

There are three great women important for the Christian faith: Sarah, Rebecca and Rachel in the focal point of the work. Based on Bible information, the author tries to learn more about them, to be able to understand them and to draw their vivid pictures. Long lasting infertility was the cross that all three women had in common. To its contrary, there was the promise given by God to their husbands: „I shall multiply your descendants as the stars of heaven and like the sand which is on the seashore“ (Gn 22,17). This paradox proved to be of special significance in the God's plan for human salvation. The work follows the difficult ways Sarah, Rebecca and Rachel had to do from their original polytheistic religion to their faith in one God. They were discovering the Lord gradually; it was a whole life lasting process. An important role in it belonged to their husbands. This is the reason, why an attention in the work is also paid to God's original plan of the

creation of a man, to the Bible view of a woman, and of the relation between a man and a woman. Chapter dealing with the position of women in the ancient Middle East is meant to put the examined facts into the historical context.

Keywords

Woman, mother, (in-)fertility, Lord, man.

Počet znaků (včetně mezer): 89 750

Poděkování

Děkuji všem, kdo mi během psaní této práci byli oporou.

Zvláštní dík patří mému vedoucímu bakalářské práce Ing. R. Pavlu Větrovci, Th.D., S.S.L. za cenné rady a povzbuzující a pohotové doprovázení.

V neposlední řadě děkuji biblickým pramatkám a praotcům, že s námi z milosti Boží sdílejí své životy.

Obsah:

Představení práce a její cíl	7
1. Postavení žen ve starověkém Předním Orientu.....	8
1.1. Úvod do historicko-zeměpisné situace	8
1.2. Vybrané sociální kategorie žen	8
1.2.1. Královna	8
1.2.2. Matka	9
1.2.3. Kněžka.....	9
1.3. Žena v Bibli	9
1.3.1. Královny v Bibli	11
1.3.2. Biblické matky.....	12
1.3.3. Ostatní významné biblické ženy	13
1.3.4. Starozákonní obraz ženy	13
2. Sára	15
2.1. Jak rostla Sára v poznání Hospodina	15
2.1.1. Vztah s Abrahamem.....	15
2.1.2. Neplodnost Sáraje	17
2.1.3. Další skutečnosti Sárina života.....	18
2.2. Exegeze Gn18,1-15.....	20
2.2.1. Vymezení textové jednotky.....	20
2.2.2. Kontext.....	21
2.2.3. Vnitřní struktura a obsah perikopy	21
2.2.4. Vlastní rozbor perikopy po verších/blocích	22
2.2.5. Teologické poselství	27
3. Rebeka	28
3.1. Kým byla Rebeka?.....	28
3.1.1. Ta, která se dotazuje Hospodina	28
3.1.2. Charismatická manželka „Muže zaslíbení“	29
3.1.3. Matka a služebnice Páně?	30
3.2. Exegeze: Gn 24. kapitola, se zaměřením na oddíl 10-28.....	30
3.2.1. Vymezení textové jednotky a kontext.....	30
3.2.2. Vnitřní struktura a obsah perikopy	31
3.2.3. Rozbor perikopy podle pramenů – kriticko – historická metoda	32
3.2.4. Rozbor perikopy Gn 24,10 – 28 po verších/blocích - narativní analýza.....	33
3.2.5. Teologické poselství	37
4. Ráchel	38
4.1. Romantický začátek.....	38
4.2. Ta, která bojuje s Hospodinem i s lidmi	39
4.3. V Zemi zaslíbené	43
4.4. Poselství Ráchel.....	45
5. Mateřství, duchovní mateřství.....	46
5.1. Íš a iššá: Podivuhodný Boží záměr	46
5.2. Cesta pramatek	47
5.3. Plodnost pro věčnost	48
Seznam použitých zkratk	50
Seznam literatury	52

Představení práce a její cíl

K hlavním cílům této bakalářské práce patřilo poznat blíže ženy, které stály po bocích praotců naší víry jako jejich manželky a matky, seznámit se s jejich povahami, touhami a starostmi, s jejich každodenním životem i s jejich duchovním životem, skrytým mezi řádky často podivuhodných biblických příběhů. Také ony, jakkoliv byly výjimečné a jakkoliv spletité byly jejich osudy, byly zároveň obyčejnými lidskými bytostmi a musely řešit podobné situace, před jaké jsme ve svých životech stavěny i my, věřící ženy 21. století.

Jaké tedy byly pramatky, manželky praotců víry? Kým byly tyto ženy? Jak prožívaly vztahy ke svým manželům? Jak prožívaly svoji víru, vztah k jedinému Bohu, k Bohu, který dal zaslíbení jejich mužům? Jejich příběhy ilustrují skutečnost, že Bible je „patriarchální“ kniha tím, že jsou líčeny jakoby na pozadí příběhů jejich mužů. Přesto se pokusíme na následujících stránkách nalézt odpovědi na tyto otázky.

Zvláštním tématem, k němuž budeme hledat vysvětlení, je problém neplodnosti, se kterým se potýkaly všechny tři manželské dvojice. Pokusíme se zaslechnout odpověď na jeho smysl.

Konečně budeme hledat i odpověď na otázku, co chtějí říci pramatky nám, lidem 21. století, jaké je jejich poselství pro dnešní dobu.

Pro lepší pochopení sociální situace, ve které tyto ženy žily, jsem zařadila kapitolu přibližující poměry v daném historickém období a zeměpisné oblasti. Její součástí je i podkapitola přibližující biblický pohled na ženu.

Následují tři kapitoly věnované jednotlivým pramatkám. Na základě toho, co o nich lze vyčíst v Bibli a s pomocí řady dalších zdrojů se snažím vykreslit portréty každé z těchto žen. Součástí kapitol zabývajících se Sárrou a Rebekou jsou pro hlubší uchopení jejich příběhů zařazeny i exegeze vybraného úryvku z Bible.

Závěrečná kapitola se zabývá tématem, které měly všechny tři společné – mateřstvím – a do určité míry také jejich původní neplodností, která pomohla dát jejich mateřství univerzální rozměr.

Za hlavní motto práce by tak mohla být považována neplodnost ženy jakožto cesta k prohloubení vztahu s Bohem a v jeho důsledku prohloubení a rozšíření samotného budoucího mateřství nejen na biologické potomky, ale i na sféru duchovního mateřství národů, jehož křesťanským prototypem je Panna Maria.

1. Postavení žen ve starověkém Předním Orientu

1.1. Úvod do historicko-zeměpisné situace

Od nejranějších dob úsvitu lidské společnosti, tedy od doby kamenné před 25 000 lety až po konec starověku, byla žena uctívána jako matka a udržovatelka rodu. Kult Velké Matky přitom procházel určitými proměnami nebo, lépe řečeno, vývojem. V prvobytně pospolné společnosti byla matka středem rodiny i rodu: dala život svým potomkům, kolem ní se soustřeďoval veškerý život, byla pro ostatní zároveň jakousi kněžkou. Matriarchální společenský řád byl záležitostí předtřídního období. S narůstajícím třídním rozdělením, docházelo k postupnému přechodu k patriarchátu. Ve 3. tisíciletí př. Kr. byla Mezopotámie již patriarchální, i když některé matriarchální zvyky přežívaly¹. Muži postupně stanuli v čelech místních a pak i městských občin, ve svatyních se však vedle nich udržely i kněžky a velekněžky. V polovině 24. století př. Kr. sumerský vladař Uruinimgina z Lagaše oficiálně zakázal polyandrii, která do té doby zřejmě nebyla výjimečná². Nadvláda mužů stále více sílila, ženy si však uchovaly částečnou volnost v práci: běžně se vyskytovaly hrnčířky, přadleny, tkadleny, kadeřnice, ženy pracovaly také v zemědělství, pivovarnictví, kuchyních, pekárnách aj. Objevovaly se i písařky, což bylo řemeslo, které vyžadovalo mnohaleté pilné studium. Mezi další školené pracovnice patřily v palácích tanečnice a zpěvačky, v domácnostech pak porodní báby. Legální bylo rovněž provozování pouliční prostituce na rozdíl od působení vědem.

1.2. Vybrané sociální kategorie žen

1.2.1. Královna

Vzhledem k tomu, že král nebyl nucen mít pouze jednu legitimní ženu, ba právě naopak, nebylo pro královnu snadné prosadit se proti množství ostatních žen a ženin. Přesto z historie známe případy královen, které se svým významem vepsaly do dějin (a nezdá se to by bylo cizinky) a také případy lidsky krásných vztahů mezi králem a královnou³.

¹Srov. BIČ, Miloš: Při řekách babylónských, Vyšehrad, Praha 1990, str. 195.

²Srov. Tamtéž.

³Např. dochovaná korespondence mezi Zimrilimem, vladařem MARI kolem 1800 př. Kr., a jeho manželkou Šibtu nejen odráží jejich láskyplný vztah, ale i dokládá, jakou oporu měl král ve své ženě, když ji v dobách

1.2.2. Matka

Muž si ženu kupoval a mohl s ní tudíž zacházet jako se svým majetkem. Byl hlavou společnosti a pánem ve své rodině. Pro staroorientální rodinu bylo cílem mít hodně dětí, které byly pracovními silami v domácnosti a předpokladem blahobytu. Bezdětná rodina nebyla zásadně uznávána jako rodina. Neplodnost ženy byla považována za něco zahanbujícího a ponižujícího, byl v ní spatřován trest za hřích, nedostatek boží přízně a požehnání. V případě ženiny neplodnosti (nebo v případě sňatku s kněžkou, kde však neplodnost nebyla hanbou) směl proto mít muž vedlejší ženu, která mu byla schopna děti porodit. Pokud vedlejší ženou byla otrokyně a začala se vynášet nad svou paní, bylo jí za trest vypáleno otrocké znamení a byla zařazena mezi obyčejné otroky (Chammurapi, §146). Nesměla však být prodána, protože porodila pánovi děti⁴.

1.2.3. Kněžka

Zvláštní oblastí působnosti žen byla služba ve svatyni, kterou vykonávaly kněžky. Jak dokládají zachované pozůstatky starobabylónských písemností, byly rozděleny do různých tříd s odlišnými právy a povinnostmi. Žily v kláštorech (Kiš, Nippur, Larsa), ale požívaly značné volnosti. V rámci kláštera měly např. své vlastní příbytky, mohly přijímat návštěvy, mohly se věnovat obchodnímu podnikání. Některé třídy měly nárok i na věno a dědictví, protože klášterní řád je nezavazoval k doživotnímu panenství. Pokud se provdaly, nebylo jim však dovoleno mít děti.

1.3. Žena v Bibli

V předchozí kapitole jsme ve stručnosti shrnuli postavení ženy v zemích starověkého Orientu. Bibličtí pisatelé tedy vytvářeli své portréty žen v dobách, kdy první místo ve společnosti zaujímal muž⁵. Tato skutečnost se prolíná nejen celým Starým, ale i Novým zákonem. Jedná se o úroveň, řekněme, historicko – sociální. Přesto však v Bibli nalézáme specifický pohled na ženu a v mnohém odlišný od tehdejší normy. Ženy byly pevnou součástí rodiny, neboli „domu“. Hlavou domu byl muž, zpravidla otec, proto byla rodina nazývána „otcovským domem“. Termín „dům“ mohl přitom označovat i mnohem

své nepřítomnosti nechával klidně rozhodovat i o státních záležitostech. Srov. Bič: Při řeckách babylónských, str.203.

⁴ Srov. Tamtéž, str. 196 – 220.

⁵ Srov. BALABÁN Milan: Jímavé portréty biblických žen (Milovnice, trpitelky, bojovnice i kněžky noci), Kalich, Praha 2009, str.10.

širší společenství, zahrnující několik rodin, dokonce i celý národ⁶. Rodina tak byla nejen společenstvím krve, společného bydlení a sdíleného života, ale i stejného náboženského smýšlení⁷. Podobně v rodokmenech jsou uváděni mužští představitelé; jména žen se v nich objevují jen výjimečně.

Velkým trápením pro citlivé a milující ženy oněch časů pak byla zcela jistě poněkud neurčitá hranice mezi monogamií a polygamií, jak to dokládá např. příběh Jákobova manželství s milovanou Ráchel a časově první Leou⁸. Skutečnost, že Bůh stvořil manželství jako výlučný vztah dvou osob, je však i ve starozákonních příbězích naznačována opakovaně, mimo jiné skutečností, že polygamní manželství biblických hrdinů zpravidla nebyla šťastná.

Muž byl pánem své ženy, jejím „baalem“; tento výraz v hebrejštině znamená „majitel, vlastník“. Jiným termínem, kterým se žena k svému manželovi obracela byl „adón“, neboli „pán“. Vlastnění ve smyslu absolutního nároku na poslušnost zároveň charakterizovalo pohanského boha Baala, proti kterému však Bible s rozhodností vystupuje, např. prostřednictvím Hospodinových proroků⁹. A tady se již dostáváme k jinému mottu, pronikajícímu celou Biblií, mottu vztahu Hospodina k vyvolenému národu jako Ženicha k nevěstě. Hospodin nebyl baal, ale adón – pán, který nechce svůj lid vlastnit jako otroka, ale touží po jeho lásce a věrnosti. Takovýto vztah se také stává vzorem vztahu mezi manžely v církvi¹⁰.

I přes v mnoha ohledech podřízené postavení, měla žena svá práva. Na rozdíl od otrokyně nebo dokonce i dcery, ji muž nemohl prodat. Mohl ji propustit, ale v aktu propuštění byly zahrnuty podmínky chránící ženu, jako např. nárok na část věna, které do manželství přinesl muž nebo jeho otec. Vdovy byly chráněny levirátním právem, podle kterého se žena stávala manželkou nejbližšího příbuzného po zesnulém manželovi, zpravidla jeho bratra¹¹.

K povinnostem ženy patřilo vykonávat běžné domácí práce a pracovat v zemědělství. Jako její poslání pak bylo chápáno stát se matkou. Izraelská matka měla svou čest a nezadatelná práva. To základní je ukotveno v samotném desateru: „Cti svého otce a matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.“¹²

⁶ Např. „dům Izrael“, „dům Josef“ apod., srov. tamtéž, str. 14.

⁷ Srov. např. Sk 16,31.

⁸ Gn 29.-35.kap., srov. BALABÁN Milan: Jímavé portréty biblických žen, str.16.

⁹ Srov. BALABÁN Milan: Jímavé portréty biblických žen, str.15.

¹⁰ Srov. např. Ef 5,21-33.

¹¹ Srov. např. příběhy Tamar, Gn 38.kap. nebo Rút, Rt.

¹² Viz Ex 20,12.

Rozvinuto je to pak v knize Přísloví, kde je zakázáno činit matce ostudu, pohrdat jí, když zestárla nebo jí dokonce zlořečit¹³.

Hodnotu matek v přeneseném slova smyslu i mateřství jako takového dokládala skutečnost, že některá významná města byla chápána jako „chránící matka“ svých obyvatel i obyvatel celého okrsku¹⁴. Nejvýznamnější mezi nimi pak byl Jeruzalém, matka všech izraelských měst, symbol lásky a péče samotného Boha¹⁵. V tomto duchu pokračuje i Nový zákon, kde apoštol Pavel mluví o budoucím svobodném Jeruzalému jako o matce křesťanů¹⁶.

Také ve společenství Izraele biblických časů patřilo k velké pohaně, pokud žena svému poslání mateřství nemohla dostát. Přitom je zajímavé, že právě budoucí matky nejednoho z významných biblických mužů byly po určité období svého života neplodné. Nebo je to možná jinak? Ženy, které svou dobu nějakým zásadním způsobem přesahovaly tím, kým z vůle Boží byly, svou osobností i svěřeným posláním, zůstávají neplodné po dobu, která je nutná, aby v nich ono poslání zrálo? Kromě pramatek Sáry, Rebeky a Ráchel, je potřeba zmínit také Chanu, manželku muže jménem Elkána a matku budoucího proroka Samuela¹⁷, z novozákonních žen pak Alžbětu, ženu kněze Zachariáše a matku Jana Křtitele¹⁸.

1.3.1. Královny v Bibli

Mezi biblickým královnami najdeme paletu zcela rozdílných povah a osobností. Rozsah práce nám umožňuje zmínit se ve stručnosti pouze o některých. Mezi nejvýznamnější patřila bezesporu královna Ester, původně chudá židovská dívka, která však nahradila původní královnu Vašti a stala se první ženou perského krále Achašveróše. Díky své blízkosti ke královi srdci, statečnosti, modlitbě a pevné víře v Hospodina, ze které dříve jmenované ctnosti mohly vyrůst, se jí podařilo odvrátit plánovaný židovský pogrom, a královna Ester se stala předobrazem Panny Marie oslavené, přimlouvající se za své děti¹⁹.

Královnou ze zcela opačného konce žebříčku hodnot byla Jezábel, manželka krále Achaba, který pocházel z dynastie Omríovců a vládl v severním Izraeli. Tato ctitelka

¹³ Srov. Př 19,26; 20, 20; 23,22; 29,15.

¹⁴ Srov. např. 2 S 20,19.

¹⁵ Srov. např. Iz 66,13.

¹⁶ Srov. Ga 4,26.

¹⁷ Srov. 1 S 1.-3.kap.

¹⁸ Srov. L 1.kap.

¹⁹ Srov. kniha Ester.

baalovského kultu vešla ve známost svým modlářstvím a pronásledováním Hospodinových proroků²⁰.

Za zmínku stojí tři osobnostně zřejmě velmi odlišné manželky krále Davida: Míkal, dcera Saulova, žena pocházející z královského rodu, z kmene Benjamín, Abígajil, původně prozíravá a statečná manželka Nabalova a Bat-šeba, krásná a svůdná žena Davidova služebníka Chetejce Urijáše, později Davidova milenka, manželka a matka krále Šalomouna²¹.

Významnou královnou - cizinkou byla královna ze Sáby, která přišla z dalekých končin, aby slyšela moudrost Šalomounovu²², a na kterou v evangeliu odkazuje i sám Kristus²³.

1.3.2. Biblické matky

Biblickým pramatkám je věnována tato práce a o biblickém pohledu na mateřství již bylo leccos zmíněno výše. Uvedme tedy již jen krátce některé další významné matky. Ve Starém zákoně to byla Chana, matka Samuelova, o které již zde byl řeč v souvislosti s její dlouhá léta trvající neplodností. Dále matka sedmi synů makabejských, která je předobrazem Panny Marie sedmiboletné²⁴. Nelze samozřejmě zapomenout na pramatku všech lidí Evu. Jí a v ní i všem jejím dcerám bylo po pádu Hospodinem předpovězeno, že své děti bude rodit v bolestech a bude dychtit po svém muži, který jí bude vládnout, ale i zaslíbeno, že potře hlavu hada, svého úhlavního nepřítele²⁵.

Z novozákonních matek je to především Panna Maria, matka Kristova a manželka Josefa, ve které se zaslíbení dané Evě naplnilo. Ještě o ní bude řeč později. Dále pak samozřejmě její příbuzná Alžběta, matka Jana Křtitele, ale také třeba matka synů Zebedeových, Jakuba a Jana, nebo „bezejmenné“ matky, jejichž děti Ježíš zachránil: naimská vdova²⁶, které bylo Ježíšovi líto, protože zemřel její jediný syn a Syrofeničanka, nad jejíž vírou žasnul a uzdravil její dcerku z posedlosti²⁷.

²⁰ Srov. 1 Kr 16,29-33; 19,1-2.

²¹ Srov. 2 S.

²² Srov. 1 Kr 10,1-13.

²³ Srov. Mt 12,42.

²⁴ Srov. 2 Mak 7.kap.

²⁵ Srov. Gn 3,15-16.

²⁶ Srov. L 7,11-17.

²⁷ Srov. Mt 15,21-28.

1.3.3. Ostatní významné biblické ženy

Z dalších významných biblických žen tvoří samostatnou kapitolu prorokyně a soudkyně, jako např. Debora²⁸. Naproti tomu v Bibli nenajdeme ženy ve funkci Hospodinových „kněžek“; tato úloha byla svěřována od nejstarších dob vždy jen mužům. Termín „kněžka“²⁹ je sice použit v souvislosti s Támar, je to však ve významu zcela odlišném než femininum od kněze („kněžka lásky“ tedy nevěstka). Támar je však další zajímavou biblickou ženou, reprezentantkou vdov i matek, která se díky své „spravedlivé lsti“³⁰ zapsala do rodokmenu³¹ Ježíše Krista, podobně jako nevěstka Rachab³², která zachránila lidské životy, obětavá cizinka Rút³³, která neopustila svou tchyni v její samotě nebo již zmíněna Bet-šeba.

Než Hospodin vyvedl Izraele z Egypta, sehrály důležitou úlohu židovské porodní asistentky neboli porodní báby, které neuposlechly faraónův příkaz, aby zabíjely narozené chlapce. Protože se bály Boha, dostalo se požehnání jim i jejich domům³⁴.

Z Nového zákona je třeba zmínit Marii Magdalskou, uzdravenou hříšnici a věrnou Ježíšovu učednici a přítelkyni a sestry Lazarovy – Martu a Marii - v jejichž domě a přátelství také Ježíš rád nalézal povzbuzení na své cestě. Ve dvou negativních ženských postavách, které svého ženství zneužívaly ve prospěch svého egoismu a intrik: Hérodias a její dceři Salome, pak lze vidět pokračovatelky Jezábel.

1.3.4. Starozákonní obraz ženy

O ženě obecně nalezneme pojednání v knihách sapienciálních a v biblické poezii. Z poetických knih je to zejména Píseň písní, ve které je nádherným způsobem opěvován milostný vztah mezi mužem a ženou. Na pozadí romance tak poznáváme charakteristiky, pro které byla žena a ženství v této době ceněny. Vzájemný vztah milenců z Písně písní ve své touze, neúprosném hledání milovaného, které se neleká žádného nebezpečí, překážky a oběti³⁵, ale také v lásce, která chce člověka nejen výlučným způsobem vlastnit³⁶, ale současně jej tím podepírá a pozvedá³⁷, je zároveň obrazem lásky Boha k člověku .

²⁸ Srov. Sd 4.-5.kap.

²⁹ Srov. Gn 38,21.

³⁰ Srov. Gn 38.kap.

³¹ Srov. Mt 1.1-16.

³² Srov. Joz 1,1-21.

³³ Srov. kniha Rút.

³⁴ Srov. Ex 1.kap.

³⁵ Srov. např. Pís 3,1-3.

³⁶ Srov. např. Pís 6,3[2].

Žalmy opěvují zejména ženu, která je požehnáním pro svého manžela jako vzorná a plodná manželka.³⁸

Knihu Přísloví klade důraz na tu stránku osobnosti ženy, která ji umožňuje stát pevně po boku svého manžela jako pomoc jemu rovná. To předpokládá především moudrost³⁹, dále pracovitost, statečnost a bázeň Boží, jak uvádí chvalozpěv na ženu statečnou⁴⁰.

V knize Sírachovcově nalezneme však opět přesvědčení, že nic není tak důležité jako krása a laskavost⁴¹.

³⁷ Srov. BALABÁN Milan: Jímavé portréty biblických žen, str.93: „Sevřela jsem ho, klesnout ho nenechám. (Pís 3,4b)“:

³⁸ Srov. Ž 128 (127).

³⁹ „Moudrá žena buduje svůj dům, kdežto pošetilá jej vlastníma rukama boří“. (Př 14,1).

⁴⁰ Srov. Př 31,10-31.

⁴¹ „Krása ženy...předčí vše, po čem muž touží. Má-li laskavý a mírný jazyk, nikdo z lidí není šťastnější než její muž“. (Sír 36,23-24).

2. Sára

Jaká byla Sára? Kým byla manželka „otce víry“? Jaké místo zaujímal víra v životě Sáry? A jaký byl její vztah k Abrahamovi? Zdá se jakoby druhé dvě otázky spolu zvláštním způsobem souvisely, jakoby Sára zpočátku poznávala pravého Boha právě především prostřednictvím svého muže. V následujících úvahách se pokusíme odhalit jak si ji Bůh vedl dál.

2.1. Jak rostla Sára v poznání Hospodina

- skrze její vztah s Abrahamem
- skrze svoji neplodnost
- skrze další skutečnosti svého a jejich společného života.

2.1.1. Vztah s Abrahamem

Abrahamovo putování, všechny jeho cesty, byly cestami růstu víry a poznání Hospodina. Jeho obraz Boha se postupně měnil, zdokonaloval; čím lépe Abraham Hospodina poznával, tím více se mu mohl postupně stávat podobnějším ve svém jednání. Podle zaslíbení, které Bůh dal Abrahamovi: „Já jsem tvůj štít, tvá přehojná odměna,“⁴² Hospodin sám bude cílem jeho putování a naplněním jeho života.

Bylo to stejné pro Sáru? Jak to prožívala ona? Mluvil Hospodin podobně jako k jejímu muži také k ní? Bible nám o tom nic neříká (na rozdíl od případu Rebeky⁴³). Na Sářino poznání Boha mělo určitě vliv to, jak viděla zrát svého manžela. Pokud ho milovala, tak se ho snažila pochopit, proč jedná, tak jak jedná. A pokud to chápala správně, pak to v poznání Boha formovalo také ji.

Sára bez pochyby svého muže velmi milovala, byla mu oddaná a také poslušná, jak v té době bylo v manželství zvykem. Poslušně s ním opouští jejich společné rodiště, neprotiví se, když ji Abraham vydává za svou sestru (a to opakovaně)⁴⁴, poslušně s ním sdílí jeho lež⁴⁵, i když za to platí cenu manželské věrnosti. Její oddanost vrcholí, když mu dá za ženu svou otrokyni, aby z ní měli vytouženého potomka.

⁴² Srov. Ez 44,28 (ustanovení kněžím): „A toto budou mít za dědictví: jejich dědictvím budu já“..

⁴³ Srov. Gn 25,23

⁴⁴ Srov. Gn 12,13 a 20,2.

⁴⁵ Hamilton uvádí výklad E.A.Speisera, který se odvolává na tehdejší zvyk v oblasti Cháranu. Podle něj byla sestra další stupeň, kterého mohla žena dosáhnout poté, co se stala první manželkou. V tom případě by naopak bylo potřeba vykládat Abrahamovo jednání jako snahu ochránit svou ženu v naději, že Egyptaně

Stejně jako Abraham, také Sára zřejmě pocházela z chaldejského Uru, z oblasti, ve které byl uctíván měsíční bůh jménem Sin (kromě řady jiných bohů). Když (tehdy ještě) Abram vychází ze svého rodiště, bere s sebou svou ženu Sáráj a vynáší s sebou všechno své bohatství. Tím, že to vše bere s sebou je dovršeno naprosté odloučení od země, rodiny a svatyně. Přicházejí do země Kanaan; v Biblickém smyslu se nejedná jen o určité území, národnostní útvar, ale současně o duchovní sféru určitých božstev z okruhu přírodních kultů⁴⁶. Země je to tedy taktéž pohanská, ale díky vyvolení Hospodinem v ní má být zjevena Hospodinova sláva a sláva jeho lidu. Podobně jako druhé dvě pramatky, musela i Sára opustit své rodiště, tedy svoji rodinu, svou zemi a postupně stále více svoje původní náboženství.

Sáráj s Abramem opustila svou rodinu a rodiště, ale do jaké míry opustila také víru lidu, ze kterého vyšla? Podobně jako Abram i ona poznávala Hospodina postupně, i ona zřejmě rostla v poznání skutečného pravého Boha, jeho vztahu k člověku i způsobů jeho jednání. Učila se důvěřovat a věřit v nemožné, učila se nespoléhat na sebe a pouze lidské prostředky. Učila se žít svůj život v přesahu, který do něj vnáší Boží zaslíbení.

Vyvolení a zaslíbení vzhledem k budoucnosti Hospodin Abramovi opakovaně připomínal. V každé připomínce si ho vedl o kousek dál, formoval a posouval ve vztahu k sobě, ve víře a důvěře. Významný mezník přišel, když bylo Abramovi 99 let, a kdy své zaslíbení Hospodin zpečetuje změnou jmen obou prarodičů a ustanovením obřízky pro mužské potomky rodu⁴⁷.

Změněné jméno připomíná i vyhlašuje, k čemu si Bůh člověka určil a k čemu jej chce zmocnit. Má tedy člověku pomáhat k nadějně víře. Nové jméno, které Bůh dává člověku, také reflektuje změnu, která se v něm udála, označuje nového člověka a tím s obřízkou, zvláště v jejím přeneseném významu, úzce souvisí⁴⁸. Tak Sára, na rozdíl od Sáraje, už není neplodná. Zároveň je obojí, jak změna jmen, tak obřízka Abrahamova, odkazem a předznamenáním budoucích duchovních skutečností, které se naplní v potomstvu Hospodinova Vyvoleného - Krista.

Významná je i skutečnost, že Hospodin dává nová jména oběma prarodičům: Abramovi i Sáraji. Tak jakoby proměňoval celý jejich vztah, pozvedal jejich manželství

budou mít k jejich svazku větší úctu. Srov. HAMILTON Victor P.: Handbook on the Pentateuch, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2006, 2.vydání, str.88.

⁴⁶ Dle tehdejšího pojetí se božstva vždy vztahovala ke konkrétním místům, na kterých měla svou „pravomoc“.

⁴⁷ Srov. Gn 17.kapitola.

⁴⁸ Srov. např. nové jméno při křtu, nové jméno při vstupu do řeholního společenství, (i nové příjmení ženy při svatbě).

do nadpřirozené roviny. Boží zaslíbení pro ně oba a Boží neoddělitelnou přítomnost v jejich vzájemném vztahu si budou připomínat pokaždé, když se těmito novými jmény vzájemně osloví.

Nové jméno praotce – Abraham – má význam prostředníka, jenž má mnohé odvést od jejich domnělých božských „otců“ k tomu jedinému pravému Bohu a Otci všech. Nové jméno pramatky Sáraje je Sára. Jeho význam je „kněžna“ a poukazuje na podivuhodnou moc Božího slova, které otevírá život neplodné.

Dvě epizody, ve kterých Abraham vydává Sáru za svou sestru, aby unikl před možnou záští obyvatel země, ve níž pobývali jako hosté, ilustrují situaci, ve které se smýšlení a jednání Boží se způsobem uvažování a z něho vyplývajícím jednání Abrahamova dosti rozcházel. Zarážející je skutečnost, že Abraham (i Sára!) byl ochotný ke stejnému jednání i ve druhém případě, kdy už věděl, že zaslíbeného potomka bude mít právě ze Sáry. V obou případech po Sáře zatouží panovník cizí země a neváhá si ji vyžádat, protože ji považuje za Abrahamovu sestru. Abraham k tomu mlčí, chová se jakoby vyznával heslo „úcel světi prostředky“. I Sára k tomu zjevně mlčí a podvoluje se Abrahamovu plánu. Kdo ale nemlčí je Hospodin. V prvním případě⁴⁹, který se odehrál ještě před změnou jmen našich hrdinů a ve kterém zřejmě došlo k cizoložství, stíhá faraóna i celý jeho dům „velikými ranami“⁵⁰. Když podobná situace nastane podruhé⁵¹, a to již v době po změně jmen i zvěstování, Hospodin zasahuje prostřednictvím snu, který sešle přímo Abímelekově. Odhalí mu v něm pravou podstatu věci i tresty, které ho za jeho jednání postihnou, a ochrání tak Sáru před zneuctěním. Kromě skutečnosti, že oba tyto příběhy odrážejí zaslíbení dané Hospodinem Abrahamovi, „Požehnám ty, kdo žehnají tobě, proklejí ty, kdo ti zlořečí“⁵² odhalují Sáře (i jejímu muži), že v Božích očích je stejně důležitá jako Abraham a že Hospodin se dokáže zastat svého spravedlivého.⁵³

2.1.2. Neplodnost Sáraje

Abrahamův otec se jmenoval Terach – kořen tohoto slova je stejný jako kořen slov, která znamenají „měsíc“ v obou jeho významech (luna i časová jednotka). Terachovci pocházeli z Kaldejského Uru, později přišli do Cháranu. Nábožensky však

⁴⁹ Srov. Gn 12,10 - 20.

⁵⁰ Srov. Gn 12,17.

⁵¹ Srov. Gn 20,1 – 18.

⁵² Gn 12,3a - srov. HAMILTON Victor P.: Handbook on the Pentateuch, str.89.

⁵³ Srov. tamtéž, str. 88.

obě tato místa spadala do oblasti, kde vyznávali kult měsíčního boha Sina⁵⁴. V tomto kultu hrály podstatnou roli chrámové kněžky (viz kapitola 1.2.3 Kněžka). Příběh Sárjiny neplodnosti a snad i její starého jméno (= kněžka?) ji může řadit mezi tyto chrámové kněžky.⁵⁵

Jinou možnou variantou je její skutečná biologická neplodnost. Ta byla v oněch dobách spojena s velkým pokořením (podrobněji viz kapitola 1.2.2 Matka).

Biblický význam neplodnosti Sárjiny je však samozřejmě hlubší. Hospodin si ji sám připravuje, podobně jako další biblické ženy, pro svůj vlastní plán: aby se stala matkou jeho vyvoleného. Matkou nejen ve fyzickém slova smyslu, ale i v duchovním, tedy nejen matkou svého biologického syna, ale také matkou národa, potažmo pramatkou národů sjednocených vírou v Kristu. Sárjina neplodnost se tak stává poukazem na to, že ani lidská nedostatečnost není pro Hospodina překážkou, která by mu mohla zabránit v uskutečnění jeho záměrů skrze toho, koho si pro jejich realizaci vybral.

Synové Království se rodí vždy jako synové zaslíbení; a vlastně nejen rodí, ale jsou takto i počati: podivuhodným Božím zásahem.⁵⁶ Jedinečnost Božího povolání pro konkrétního člověka a zároveň kreativitu Boží dosvědčuje důslednost dalšího Božího jednání, které je věrné i přes odbočky a vlastní nápady člověka. To vidíme na požehnání, které se dostalo Izmaelovi, resp. celému jeho rodu⁵⁷: odpovídá způsobu jeho zplození a narození, proto je pouze pozemské narozdíl od požehnání pro Izáka, které přesahuje hranice jednoho lidského rodu a dokonce i tohoto světa.

2.1.3. Další skutečnosti Sárjina života

Krása

Jednou z podstatných vlastností Sárjiny (a nejen její, ale i druhých dvou pramatek, Rebeky a Ráchel) byla její krása. Krása byla považována za znak Boží náklonnosti; pokud byl člověk krásný, bylo to vždy v nějakém smyslu odleskem Hospodinovy krásy a

⁵⁴ Zajímavé je, že Hospodin si volí jak praotce svého vyvoleného národa, tak i manželky pro dědice zaslíbení (Sáru, Rebeku i Ráchel) právě z oblasti urško-cháranského kultu. Je možné, že i přes modlářské nánosy byly právě v tomto měsíčním kultu skryté hodnoty, které se nevyskytovaly jinde, např. ani ne v oblasti slunečního kultu v Egyptě? (srov. SPK: Výklad, str. 74). Odpovědí snad může být, že Hospodin hledí na srdce člověka, neposuzuje podle vnějšího zdání.

⁵⁵ Srov. Starozákonní překladatelská komise: Výklady ke Starému zákonu, Díl I. Zákon (Genesis – Deuteronomium), Kalich, Praha 1991, str. 73

⁵⁶ Srov. Ř 9,8; Ga 4,28; Mt 13, 38, Mt 1,18, L 1,35.

⁵⁷ Viz Gn 17, 17n.

Jeho požehnání⁵⁸. „Sára je krásná, protože má při sobě něco daného Bohem (srov. Josef 39,6)“.⁵⁹

Kráska je ale také nebezpečná. Málokterá lidská vlastnost, ve své podstatě daná Bohem a tedy dobrá, je tolik ohrožená zlem a zneužívána ke zlu jako právě kráska. Proč? I v dnešním světě, možná dokonce víc než kdy dřív, se setkáváme s tím, jak je skutečná kráska zaměňována za její zdeformovaný obraz a zneužívána ke zlým nebo falešným záměrům (např. v reklamě). Také pro Abrahama se stala Sárina kráska nebezpečnou při sestupu do Egypta. Protože Abraham svému strachu podlehl, stala se ohrožením i pro vzájemný vztah a společnou budoucnost prarodičů.

Syn Izák

Zvěstování narození Izáka v 18.kapitole je jediným momentem zachyceným v Bibli, který ilustruje vztah Sárý a Boha skrze jejich vzájemnou komunikaci. Touto scénou se budeme zabývat podrobněji v následující kapitole (2.2. Exegeze 18,1-15). V životě Sárý je narození syna zcela jistě ústřední bod, ke kterému vše směřovalo.

Izákovo jméno charakterizuje okolnosti jeho narození i početí. Poté, co Hospodin učiní z Abrahama a Sárý nové stvoření změnou jmen a obřízkou, přichází k nim na návštěvu v lidské podobě tři tajemných poutníků. Nyní je to poprvé, co se Hospodin zjevuje praotci ve fyzické podobě. Cíl návštěvy je zřejmý: zvěstování. Jedná se o finální moment zaslíbení syna, ve kterém bude dokonce udán i časový horizont naplnění tohoto zaslíbení. Dříve už nejednou mluvil k praotci, nyní je zvláštním adresátem této návštěvy také pramatka. Když hosté ve společnosti Abrahama usednou k připravené hostině, první, na co přijde řeč, je Sára: „Kde je tvá žena Sára?“⁶⁰ Je zde možné vidět souvislost s Hospodinovou otázkou Adamovi v zahradě Edenu, ve které zjišťuje ani ne tak lokální umístění Adama, jako spíše postavení jeho srdce? Skoro to vypadá, jako kdyby Hospodin přišel tentokrát především kvůli Sáře, aby také ji pomohl uvěřit v celou nepochopitelnost a z pouze lidského pohledu nepravděpodobnost zaslíbení. Jako kdyby tento finální krok chtěl probrat s nimi oběma. A skutečně, z reakcí Sárý je vidět, že toto pozvednutí svého srdce Hospodinem k jeho plánům a způsobu myšlení⁶¹ potřebuje.

V dřívějších zaslíbeních potomstva se Bůh praotci o Sáře zpočátku nezmiňoval. Poprvé o ní mluví poté, co oběma prarodičům dává nová jména. Nyní mluví o ní, s vědomím toho, že Sára rozhovor slyší: „Po obvyklé době se k tobě určitě vrátím, a hle,

⁵⁸ Srov. např. 1.Sam 16,12b.

⁵⁹ Srov. SPK: Výklady ke Starému zákonu, str.77.

⁶⁰ Viz Gn 18,9.

⁶¹ Srov. Iz 55,8–11.

tvá žena bude mít syna“.⁶² A Sára reaguje podobně jako její manžel před časem, kdy jeho Hospodin ujišťoval o skutečnosti, že budou mít se Sárrou syna i přes pokročilý věk obou: Abraham se v duchu usmál, Sára se směje. Podobně jako smích Abrahamův, který některé výklady chápou jako výraz pochybnosti, jiné, vycházející z výkladu apoštola Pavla,⁶³ jenž bere v úvahu celkový postoj víry Abrahama i Sárrou, naopak jako výraz radosti⁶⁴, je možné chápat i smích Sárrou. Možná, že pravda je někde uprostřed, a zvláště v případě Sárrou mohl být smích výrazem určitého zmatku: naděje i pochybnosti, veliké radosti i úžasu nad zvěstí, která je příliš dobrá než aby ji mohl člověk unést, nad zprávou, kterou „rozum nebere“ a tak se zdráhá ji plně přijmout⁶⁵. Dle SPK právě takto na duši působí zcela překvapivé Boží slovo.⁶⁶ Pokusme se detailněji podívat na tuto epizodu pomocí biblické exegeze.

2.2. Exegeze Gn18,1-15

2.2.1. Vymezení textové jednotky

Prvním krokem exegetické analýzy je stanovení přesného začátku a konce zkoumaného úryvku. Vzhledem k tomu, že se jedná o vyprávění, tedy narativní text, jsou kriteria výše uvedeného vymezení charakterizována časovým a logickým sledem událostí, dále změnou místa a jednajících osob.

Hned v první větě úryvku „I ukázal se Hospodin Abrahamovi při božišti Mamre, když seděl za denního horka ve dveřích stanu“ (v.1) můžeme nalézt všechna výše uvedená kriteria, která signalizují, že jde o začátek nového děje. Z hlediska dějového posunu je významné uvedení místa: Hospodin se Abrahamovi zjevuje při božišti Mamre, u Chebronu, kde Abraham kdysi zbudoval Hospodinu oltář.⁶⁷ Vzhledem k tomu, že předchozí perikopa není specifikovaná pomocí označení místa, navozuje to představu začátku nového příběhu. Rovněž uvedení dalších okolností jako zjevení Hospodina Abrahamovi za denního horka, v čase, kdy sám odpočíval ve dveřích svého stanu, celková atmosféra úvodní věty, silně kontrastuje s předchozím vyprávěním o obřízce Abrahama, Izmaela i všeho mužského osazenstva Abrahamova domu.⁶⁸

⁶² Gn 18,10.

⁶³ Ř 4,18, Žd 11,11.

⁶⁴ Sv. Augustin, reformace – srov. SPK: Výklady ke Starému zákonu, str. 93.

⁶⁵ Srov. také reakci učedníků při zjevení zmrtvýchvstalého Krista v L 24,41.

⁶⁶ Srov. SPK: Výklady ke Starému zákonu, str. 93.

⁶⁷ Srov. Gn 13,18.

⁶⁸ Srov. Gn 17,23-27

Konec perikopy charakterizuje kromě změny místa a jednajících postav, opět změna celkové atmosféry příběhu: z osobního, důvěrného, setkání Hospodina, Abrahama a Sáry u oběda, které v sobě zahrnovalo radostné poselství pro oba hostitele, vznešení tajemní hosté odcházejí k úkolu těžkému a nepříjemnému. Sára je ponechána rozvažování o tom, co jí bylo sděleno a v novém úryvku se Hospodin nechává vyprovodit Abrahamem, protože i pro něj má připraven další úkol a výzvu k růstu.⁶⁹

2.2.2. Kontext

Podle Wenhama⁷⁰ je perikopa součástí většího celku, který zahrnuje 18. a 19. kapitolu, a který je možné rozdělit do čtyř oddílů (zvěstování Izákova narození Abrahamovi a Sáře, 18.1-15, Abrahamovy přímluvy za Sodomu, 18.16-33, Útěk Lota s rodinou ze Sodomy, 19.1-29, Incest Lotových dcer, 19.30-38). Pro toto začlenění mluví společný pramen obou kapitol; obecně se má zato, že 18.1-19.38 (kromě v. 19.29) pochází z jahvistického pramene, kdežto kapitola 17. z pramene kněžského.⁷¹ Wenham však zároveň poukazuje na souvislost mezi veršem 18.1 a 17.1. Dle jeho mínění pocházejí oba verše z některé redakce, není však možné zjistit, nakolik a zda vůbec se liší od původního textu.⁷²

Dějově je zkoumaný úryvek v ekumenickém překladu Bible zařazen do oddílu nazvaném „Před narozením syna a dědice“,⁷³ konkrétně je jeho finální částí. Celý tento oddíl se zaměřuje na největší Abrahamovu i Sářinu touhu – syna. Přes opakovaná Boží ujištění, peripetie vzniklé z nepochopení a netrpělivosti hlavních lidských hrdinů, oddíl vrcholí dosažením harmonie mezi lidskými touhami a Božími záměry. Poté, co Hospodin tuto Abrahamovu a Sářinu nejhlubší touhu naplňuje, může je oba vést dál ve vztahu k sobě samému, i ve vzájemném vztahu, což je zachyceno v oddíle následujícím: „Abraham přímluvce a modlitebník“.⁷⁴

2.2.3. Vnitřní struktura a obsah perikopy

Pokud vycházíme ze skutečnosti, že se jedná o narativní text a že struktura dramatického děje vyprávění je tedy tvořena časovým a logickým sledem událostí

⁶⁹ Srov. kapitla. Kontext.

⁷⁰ WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, Genesis 16-50, Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1994, str. 40.

⁷¹ Wenham také upozorňuje na pochyby týkající se jednoty materiálů v rámci pramene J v souvislosti s nejednotou v identitě tří Abrahamových hostů, srov. tamtéž, str. 44.

⁷² Tamtéž, str. 45

⁷³ Gn 15,1-18,15.

⁷⁴ Gn 18,16-20,18.

přičemž pracuje s časem, místem a osobami můžeme úryvek rozdělit do dvou nebo do tří scén:

Rozdělení do dvou scén:⁷⁵

vv. 1-8 Pohoštění tří poutníků

vv. 9-15 Zaslíbení syna pro Sáru

Rozdělení do tří scén:⁷⁶

vv. 1-5 Příchod nečekaných hostů a jejich uvítání Abrahamem

vv. 6-8 Abrahamův spěch při přípravě hostiny

vv. 9-15 Zjevení identity hostů a skutečného cílu návštěvy: Sára dostává zaslíbení, že Abrahamovi porodí syna Izáka

2.2.4. Vlastní rozbor perikopy po verších/blocích⁷⁷

vv. 1-5

Abraham odpočívá před svým stanem, je poledne, horko a je to u božiště Mamre blízko Chebronu, kde kdysi postavil Hospodinu oltář. Hospodin se zjevuje náhle a neočekávaně, v podobě tří mužů.⁷⁸ Není jasné, zda jej Abraham ihned poznává, v každém případě však poutníky vítá s ochotným spěchem a nabízí jim vodu k umytí nohou, místo pod stromem k odpočinku a pokrm k posílení a občerstvení. Poutníci pozvání přijmou.

v.1 *„I ukázal se Hospodin Abrahamovi při božišti Mamre, když seděl za denního horka ve dveřích stanu“.*

Věta reflektuje situaci z hlediska vypravěče. Vypadá to, že Abraham nerozpoznává ihned identitu příchozích. Vypravěč však chce hned od počátku uvést čtenáře do obrazu, aby mu usnadnil pochopení celého příběhu. Uvedení okolností jako „když seděl za denního horka“ navozuje představu člověka, který právě skončil svou dopolední práci a začíná siestu.

v.2 *„Rozhlédl se a spatřil: Hle, naproti němu stojí tři muži. Jakmile je spatřil, vyběhl jim ze dveří stanu vstříc, sklonil se k zemi“.*

Pozice, ze které je příběh vyprávěn se náhle mění: začínáme jej vnímat z pohledu Abrahama. Odkud se tak náhle vzali tři příchozí? Nevíme a jsme spolu s Abrahamem ponecháni v nejistotě. Zdřímnu si a díky tomu nestihl zaregistrovat jejich příchod? Nebo

⁷⁵ SKINNER John: A Critical and exegetical commentary, str. 299-300.

⁷⁶ WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str.45-49.

⁷⁷ Srov. Tamtéž

⁷⁸ Počet tří udává svědeckou věrohodnost, viz např. Dt 19,15 nebo 1J 5,7 (srov. SPK: Výklady ke Starému Zákonu, str. 95).

se jedná o návštěvu nadpřirozeného charakteru, která má moc zjevit se zcela náhle? Abrahamova reakce „vzběhl...sklonil se k zemi“ vyjadřuje jak jeho srdečnou pohostinnost, tak i hlubokou úctu k hostům. Na jiných místech v Genesis lidé běží, aby se setkali s příbuznými, od kterých byli dlouho odloučeni.⁷⁹ Klanějí⁸⁰ se pak před mocnými a vysoce postavenými, ale tentýž výraz se používá i pro uctívání náležející Bohu.

v.3 „*a řekl: »Panovníku, jestliže jsem u tebe našel milost, nepomíjej svého služebníka«*“.

Jedná se o konvenční zdvořilý začátek důležité žádosti⁸¹ ve smyslu naléhavé prosby, jakoby Abraham chtěl říci „Prosím, neodcházejte“. Oslovení „Panovníku“ je však podobně jako v rozhovoru Abrahama s Hospodinem v 15.kapitole⁸² vhodné k oslovení Boha.

Rovněž obrat „jestliže jsem u tebe našel milost“ je ve SZ použit jen v souvislosti s Noem, který našel milost v očích Hospodinových⁸³. Náznaky ohledně identity hostů, která je v této fázi vyprávění známa čtenáři, ne však Abrahamovi, umocňuje do třetice použití formy singular majestaticus (narozdíl od veršů 4-5), kterým jakoby se obracel na vedoucího skupinky, jenž má učinit rozhodnutí⁸⁴.

v.4 „*Dám přinést trochu vody, umyjte si nohy a zasedněte pod strom*“.

Po velkorysém pozvání Abraham nabízí to, co unavení poutníci po dlouhé cestě v těchto končinách ocení nejvíce: vodu k pití a umytí nohou⁸⁵ a odpočinek ve stínu stromu.

v.5 „*»Rád bych vám podal sousto chleba, abyste se posilnili; potom půjdete dál. Přece nepominete svého služebníka.« Odvětili: »Učiň, jak říkáš«*“.

Podle Wenhama, je příčinou zdánlivě skromné nabídky, Abrahamova obava, aby poutníky neodradil příliš okázalým pozváním⁸⁶. Zároveň uvádí, že podobná skromnost je typická pro většinu štědrých postav Písma.

vv.6-8:

Abraham se pustí do přípravy hostiny, rozděluje úkoly: sám vybírá kvalitní kus ze svého stáda a služebníka pověřuje jeho přípravou, Sára má napéct podpopelné chleby

⁷⁹ Srov. Gn 29,13; 33,4.

⁸⁰ Srov. Gn 37,9; 42,6; 24,26.

⁸¹ Srov. Gn 33,10; 47,29; 50,4.

⁸² Srov. Gn 15,2.8.

⁸³ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 46.

⁸⁴ Srov. Tamtéž.

⁸⁵ Jedná se o staroorientální výraz úcty k hostům, nezbytnou součástí pohostinnosti, ale zároveň i výraz pokory, viz např. L 7,38.44 nebo J 13,5 (Srov. SPK: Výklady ke Starému Zákonu, str. 94).

⁸⁶ WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 46.

z bílé mouky. V Abrahamově jednání vnímáme spěch a snahu o zajištění co nejlepšího výsledku v množství větším než dostatečném. Když je vše hotovo, sám přináší připravené pokrmy spolu s máslem a mlékem, hosty obslouží a staví se pod strom, aby byl v jejich blízkosti jako hostitel a zároveň jako služebník.

v.6 „*Abraham rychle odběhl do stanu k Sáře a řekl: »Rychle vezmi tři míry bílé mouky, zadělej a připrav podpopelné chleby«*“.

Doslovně se jedná o tři sey mouky, které odpovídají dvanácti litrům. Připravuje se tedy pořádná hostina z nejlepších surovin.

v.7 „*Sám se rozběhl k dobytku, vzal mladé a pěkné dobytče a dal mládenci, aby je rychle připravil*“.

Další Abrahamovo jednání jen potvrzuje jeho hostitelskou velkorysost. Vybírá dobytče, tedy opět větší množství než by bylo dostačující pro tři osoby a vybírá je ze svého stáda osobně a mezi nejlepšími kusy .

v.8 „*Potom vzal máslo a mléko i dobytče, jež připravil, a předložil jim to. Zatímco jedli, stál u nich pod stromem*“.

Toto místo spolu s Gn 19,3 patří k jediným dvěma výskytům ve Starém zákoně, která zachycují Boha jak jí. Taktéž připravené pokrmy a místo stolování asociují obětní hostinu: bílá mouka je v Pentateuchu používána výhradně k obětem či přípravě obětních chlebů⁸⁷, Hospodinovy příkazy týkající se obětních zvířat vždy zdůrazňují použití nejlepších kusů, strom, pod kterým hosté jedí, je součástí božičtve⁸⁸.

vv.9-15:

V této scéně se pozornost i aktivita přesouvá z hostitele na tajemné hosty. Ukazuje se pravý důvod jejich návštěvy a odhaluje jejich identita Hospodinových poslů⁸⁹, která dosud byla jen tušená. Hosté se ptají Abrahama, kde je jeho žena Sára. Po obdržení odpovědi, že ve stanu, poblíž místa hostiny, reaguje jeden z nich zaslíbením: „Po obvyklé době se k tobě určitě vrátím a hle, tvá žena bude mít syna“ (v.10). Naslouchající Sáře je toto sdělení k smíchu, protože oba s Abrahamem jsou již staří. Hospodin se však znovu obrací na jejího muže s dotazem na Sářinu pochybnost a zároveň s ujištěním, že se zaslíbení jistě naplní, a pro vyloučení každé pochybnosti uvádí i Sářino jméno: „V jistém čase, po obvyklé době se k tobě vrátím a Sára bude mít syna“ (v.14). Scéna končí na první

⁸⁷ Srov. Lv 24,5.

⁸⁸ Srov. např. Sd 6,11.19n (srov. SPK: Výklady ke Starému Zákonu, str. 94).

⁸⁹ Starozákonní izraelité věřili, že nemohou spatřit Hospodina tváří v tvář, jinak by zahynuli. Bůh se proto k nim často obrací skrze svoje posly (viz Gn 19,1), kteří působí i jednají jako lidé, s lidskými potřebami (hlad, žízeň, mytí nohou). Přesto se zdá, že při zvěstování Boží vůle se jakoby sám Hospodin zjevoval ve svém poslu: viz např. vv. 10;13;15 (srov. SPK: Výklady ke Starému Zákonu, str. 94-95).

pohled docela úsměvným krátkým rozhovorem mezi Hospodinem a Sárrou. Snad z náhlé bázně se žena pokouší popřít svou spontánní reakci a Hospodin, který je nejen Lásky, ale i Pravda uvádí, aniž by káral, skutečnosti na pravou míru konstatováním: „Ale ano, smála ses“ (v.15).

v.9 „*Pak se ho otázali: »Kde je tvá žena Sára?« Odpověděl: »Tady, ve stanu«*“.

Hosté dojedli. Jak už bylo zmíněno výše, svým dotazem nechtějí ve skutečnosti zjistit, kde se Sára nachází. Spíše jde o snahu zapojit Sárrou do konverzace, protože, jak se později ukáže, je to především ona, kvůli komu přišli. Zároveň, pokud máme spolu s Wenhamem⁹⁰ zato, že na Sárrou dosud mezi hosty a Abrahamem nedošla řeč, je podivné, že hosté znají jméno ženy, se kterou se nikdy předtím nesetkali. V této souvislosti má otázka také za cíl odhalit něco o tazateli, poukázat na jeho nadpřirozenou identitu.

v.10 „*I řekl jeden z nich: »Po obvyklé době se k tobě určitě vrátím, a hle, tvá žena bude mít syna.« Sára naslouchala za ním ve dveřích stanu“*“.

„Po obvyklé době se k tobě určitě vrátím“ navozuje představu, že hosté plánují svou návštěvu opakovat. Použité sloveso však vyjadřuje spíše obecně Hospodinův milostivý příklon k člověku, což potvrzuje i následující věta: „a hle, tvá žena bude mít syna“.⁹¹ Zde už božská identita hostů vychází najevo zcela zřejmě a následující události ji ještě potvrdí. Sára stála ve dveřích stanu „za ním,“ promlouvající jí tedy nemohl vidět a ani pozorovat její reakci na pronesené zaslíbení.

v.11 „*Abraham i Sára byli staří, sešli věkem, a Sáře již ustal běh ženský“*“.

Stáří obou prarodičů v souvislosti se zaslíbením potomka je již zmíněno v 17,17. Opakování této informace je možné vysvětlit jednak dvěma různými prameny obou kapitol, jednak faktem, že důležité informace jsou v Bibli zpravidla několikrát opakovány. Navíc v 18,11 je stáří Sáry ještě zdůrazněno informací o tom, že jí „ustal běh ženský“. V čase svého navštívení již tedy nebyla z lidského hlediska pouze neplodná, ale i mimo fyzickou možnost početí natož porodu.

v.12 „*Zasmála se v duchu a řekla si: »Když už jsem tak sešlá, má se mi dostat takové rozkoše? I můj pán je stařec.«*“

Smích Sáry vyjadřuje pochybnost, ale i naději (viz výše). Základem pochybnosti je její reálná situace, ve které sama o sobě smýšlí jako o „sešlé“ a také snad dlouhá léta marného očekávání a nenaplněné naděje. Pro naději mluví fakt, že jakožto žena

⁹⁰ WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 47.

⁹¹ Srov. také Zach 1,3 nebo Ž 80,15 (Srov. Tamtéž, str. 48).

Abrahama zažila už ve svém životě nejeden zázrak, dále pravděpodobnost⁹², že její muž se za ní modlil, aby i ona byla schopna uvěřit v zaslíbení, jež mu Bůh stále obnovoval. Do třetice je třeba vzít v potaz skutečnost, že když mluví Bůh, zpravidla také současně svým slovem uschopňuje posluchače k přijetí svého sdělení. Sára na podivuhodné sdělení nereaguje zahořklou zlostí, ani smutkem, ale smíchem. Snad to mohl být smích trochu hořký, ale v celkovém postoji Sářina srdce je vidět otevřenost k podivuhodnému Božímu jednání, které vede člověka k vlastnímu přesahu, a ochotu nechat se Bohem obdarovat. A tak můžeme v jejím smíchu vidět záblesk zcela iracionální naděje.

v.13 *„Tu Hospodin Abrahamovi řekl: »Pročpak se Sára směje a říká: Což mohu opravdu rodit, když už jsem tak stará?«*“

Hospodin se obrací opět na Abrahama a „tlumočí“ mu Sářin komentář, který proběhl jen v jejím srdci, tedy neslyšitelný pro nikoho z lidí. „Tlumočí“ ho však tak, že jej pozvedá na jinou úroveň. Zdá se, že Sára v srdci myslela v první řadě na rozkoš (ať už z projevů manželské lásky nebo z radosti být matkou). Hospodin však nahlas hovoří o „rození“ a její pozornost tedy obrací k bolesti, odpovědnosti a poslání. Kdo ví, zda tím paradoxně zároveň neuschopňuje Sáru k přijetí zaslíbení, Sáru, která se obětí z lásky v minulosti nikdy nelekala...

V této větě opět jasněji vysvítá identita hostů, vzhledem k jejich schopnosti číst v lidských srdcích. A nelze si nevšimnout, že je zde krásně zachycen Boží takt a jemnost s jakou jedná, pokud jde o hluboce důvěrné záležitosti těch, kteří jsou mu blízko.

v.14 *„»Je to snad pro Hospodina nějaký div? V jistém čase, po obvyklé době, se k tobě vrátím a Sára bude mít syna«*“.

„Je to snad pro Hospodina nějaký div?“ je řečnickou otázkou. Hostova slova manifestují zároveň Boží vševědoucnost i všemohoucnost. Obrat „nějaký div“, anglickém překladu „příliš obtížné“⁹³ je v Bibli používán mj. v souvislosti s mimořádně složitými soudními případy (např. Dt 17,8) nebo i v souvislosti se zaslíbením pokoje pro Jeruzalém v Za 8,6 a vždy poukazují na skutečnost, že i věci z lidského pohledu neřešitelné, nejsou nemožné pro Boha.

„V jistém čase“ dle Wenhama⁹⁴ poukazuje na zaslíbení dané Abrahamovi v 17. kapitole⁹⁵, tedy ve smyslu „v domluveném čase“. Toto ujištění tedy platí jak Abrahamovi, tak i Sáře, o které všichni zúčastnění vědí, že je rozhovoru přítomna. Tím,

⁹² Srov. Gn 25,21.

⁹³ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 49.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Viz Gn 17,21.

že je vysloveno slovo „Hospodin“, jsou vyloženy všechny karty na stůl a zřejmě i upevněna Sárina klíčící víra.

v.15 „*Sára však zapírala: »Nesmála jsem se«, protože se bála. On však řekl: »Ale ano, smála ses«*“.

Proč Sára zapírá, pokud již chápe, že má co do činění s Bohem? Wenham nabízí jako vysvětlení, že nemusela věřit v Boží vševědounost, neboť ne všichni bohové starověkého Orientu byli vybaveni touto vlastností⁹⁶. Pravděpodobnější se mi zdá jeho druhá alternativa a sice, že Sára tvrdí, že se nesmála skoro ve shodě s pravdou, protože se skutečně nesmála nahlas, pouze v duchu, pro sebe. Slovy „nesmála jsem se“ pak může zkratkovitě vyjadřovat, že jí nejsou k smíchu boží cesty, a že její vnitřní smích byl pouze okamžitou spontánní reakcí, kdy ještě ne zcela jasně chápala, kdo k ní mluví. Hospodinova odpověď „Ale ano, smála ses“ však jakoby připomínala, že skutečně je tím, který přináší radostnou zvěst a zároveň ještě jednou potvrzovala, že syn se narodí a bude se jmenovat Izák

2.2.5. Teologické poselství

V tomto úryvku jsou shrnuty dva podstatné prvky, které prolínaly a určovaly celý Abrahamův život od momentu, kdy se rozhodl následovat Boží hlas. Jsou to zaslíbení, jakožto Boží dar člověku, a víra člověka, jako přijímající odpověď. Díky Hospodinovu zjevení se nyní stávají nosnými prvky také v životě jeho ženy Sáry. Také jejího srdce se dotkl osobně Živý Bůh a toto vědomí již zůstane navždy její vnitřní oporou. Obojí je nezbytné pro život s Bohem, na který zdaleka nestačí pouhé dodržování zákona, a ve kterém pouze lidské úsilí o dobro druhého může být zavádějící. Zároveň se zde ukazuje, že předpokladem víry je osobní prožitek setkání s Hospodinem. Přitom jenom víra staví člověka do správného postoje srdce a vůle ve vztahu k Hospodinu, díky kterým může být uznán za spravedlivého.⁹⁷

⁹⁶ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 49.

⁹⁷ HAMILTON Victor P.: Handbook on the Pentateuch, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2006, 2.vydání., str. 92-101.

3. Rebeka

3.1. Kým byla Rebeka?

Druhou biblickou pramatkou je Rebeka. Pocházela z Abrahamova rodu: jejím dědečkem byl Abrahamův bratr Náchor, který se oženil se ženou jménem Milka. Jejich syn Betúel byl Rebečiným otcem. V příběhu Rebeky však zaujímá výraznější místo její matka a bratr Lában⁹⁸, který sehraje svou roli i později, v životě jejího syna Jákoba. Rodina žila v městě Nachur v Aramu, dnešní Sýrii⁹⁹.

3.1.1. Ta, která se dotazuje Hospodina

Rebeka byla žena v mnoha ohledech pozoruhodná a výjimečná. V Bibli vyčteme, že byla krásná a nepřímá i to, že byla fyzicky dosti zdatná a energická. Jako dívka měla odvážnou, pokornou, láskyplnou a otevřenou povahu, jak o tom svědčí její setkání s Abrahamovým poslem u studně i její ochota a připravenost odejít s neznámým člověkem do neznámé země, aby se tam provdala¹⁰⁰. Možná měla i určitý smysl pro dobrodružství, v každém případě působí značně samostatně. Jak ji však poznáváme dále, odkrýváme postupně roušku tajemství této její samostatnosti až nezávislosti na rodině a „tom svém jistém“: vypadá to, že Rebeka měla už ve svém mládí poměrně úzký osobní vztah s Hospodinem, byla ženou víry. V duchovním smyslu byla skutečnou „dcerou Abrahamovou“.

Zajímavou skutečností, dokládající Rebečinu duchovní spřízněnost s Abrahamem je také její jméno, které, stejně jako jméno Abrahamovo, obsahuje souhlásky „b“ a „r“. Těmito písmeny začíná hebrejské slovo „žehnat“ (b-r-k, בָּרַךְ). Z toho lze vyvodit, že ti, kdo je mají ve svém jménu, dojdou v životě požehnání od Hospodina¹⁰¹.

⁹⁸ Tuto skutečnost vykládá SPK dvojím možným způsobem: buďto mohl mít Lában zvláštní postavení v rodině díky své náboženské kvalifikaci (Lában = bílý, zářící, t.j. měsíc; lebānā = luna; místopisně šlo o území vlády měsíčního boha Sina, viz výše). Jinou možností je skutečnost, že v té době měl bratr právo rozhodovat o své sestře, což souviselo s jeho právem vzít si ji za ženinu – srov. SPK: Výklady ke Starému zákonu, str. 117.

⁹⁹ Dle SPK se jedná o část Sýrie na horním toku Eufratu a Tigridu, tedy někdejší Mezopotámii (také Aram – naharajim, neboli Dvojříčí). Město Náchorovo, neboli Nachur, je doloženo v mimobiblických textech (např. v královské korespondenci z Mari). Správním střediskem kraje bylo ještě ve 14. století př. Kr., poté bylo zničeno a opuštěno. Později se objevuje znovu v 7.stol. pod jménem Til – Nachiri. (srov. SPK: Výklad ke Starému zákonu, str.116).

¹⁰⁰ Srov. Gn 24.kap.

¹⁰¹ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str.138.

Ze tří prametek je u ní jediné v Bibli zaznamenán její rozhovor s Bohem: dotazovala se ho a dostalo se jí od něj odpovědi¹⁰². Ona jediná ze tří prametek také nemusela čelit ve svém vztahu k manželovi žádné konkurenci (Bůh nemá konkurenci).

3.1.2. Charismatická manželka „Muže zaslíbení“

Způsob jejího seznámení s Izákem odpovídá do jisté míry konvencím, dosud praktikovaným v některých zemích, kdy životního partnera pro svého potomka vybírají rodiče. Z povrchního pohledu by se mohlo zdát, že tím, kdo vybral ženu pro Izáka byl Abraham, prostřednictvím svého služebníka. Když však uvážíme, že Abraham nebyl jen tak obyčejný muž a nežil jen tak obyčejný lidský život, ale že byl Božím mužem, který žil život s přesahem víry, můžeme v tomto výběru a vidět naplnění Božího plánu.

Zdá se, že i přes určité nedorozumění týkající se otázky, který ze synů je vlastně tím, kdo má dále nést Abrahamovo požehnání, bylo manželství Izáka a Rebeky šťastné. „Izák pak uvedl Rebeku do stanu své matky Sáry. Vzal si ji a stala se jeho ženou. A zamiloval si ji. Tak našel útěchu po smrti své matky“¹⁰³. Ze závěrečného konstatování vypravěče kapitoly zabývající se získáním ženy pro Izáka se dá vyrozumět, že se Rebeka stala Izákovi radostnou oporou a pomocí jemu rovnou¹⁰⁴.

Podobně lze rozumět způsobu, kterým manželé vyřešili Rebečinu neplodnost: „Izák prosil Hospodina za svou ženu, protože byla neplodná. Hospodin jeho prosby přijal a Rebeka otěhotněla“¹⁰⁵. Přestože doba, po kterou nemohli mít děti trvala téměř dvacet let (Izákovi bylo čtyřicet, když si vzal Rebeku a šedesát, když se jim narodili synové), nenalezneme nikde v Písmu zmínku o tom, že by se pokoušeli svou situaci řešit nějakými podobnými způsoby jako Sára nebo Ráchel. Rebeka je v této souvislosti zahalena mlčením, vypadá to, jako kdyby svou situaci přijala a svěřila ji Hospodinu. A Hospodin vyslýchá touhu jejího srdce skrze přímlyvnou modlitbu jejího muže.

Působí to skoro, jako kdyby i těžké zkoušky, kterými oba hrdinové museli procházet, zvládali s jistou lehkostí a grácií.

To potvrzuje i epizoda v Geraru, kam uprchli podobně jako Abraham a Sára před hladem. A stejně jako Abraham se i Izák bojí o svůj život a vydává proto Rebeku, za svou sestru. To jim však nebrání v projevech manželské lásky, které je paradoxně, a

¹⁰² Srov. Gn 25,22-23.

¹⁰³ Viz Gn 24,67.

¹⁰⁴ Srov. Gn 2,18.

¹⁰⁵ Viz Gn 25,21.

možná právě naopak zcela logicky, zachrání před obdobnými nepříjemnostmi, jaké museli snášet Izákovi rodiče.

3.1.3. Matka a služebnice Páně?

Rebeka byla ženou činu; pokud viděla, že zodpovědnost je na ní, dokázala rychle jednat i mnohé obětovat. To se ukázalo již na počátku jejího příběhu, když jako mladička opouštěla svou rodinu. Podruhé se to mohlo projevit, když Izák zestárl (byl o dost starší než jeho žena) a jeho oči vyhasly, takže neviděl a byl tedy na svém okolí do jisté míry závislý. Tehdy Rebeka zasahuje, aby získala požehnání dědice pro svého mladšího syna Jákoba. Následně jej posílá pryč, aby zabránila neštěstí a tak se vzdává toho nejdražšího, co má. Přitom se zdá, že v jistotě a rozhodnosti jejího jednání se odrážejí nejen její vrozené charakterové vlastnosti, ale také, a s přibývajícím věkem stále víc, schopnost správně poznávat Boží vůli, jakkoliv o metodě, kterou jí „dopomohla“ k uskutečnění v případě získání požehnání pro Jákoba, by se dalo pochybovat a polemizovat¹⁰⁶.

Tímto krokem Rebeka mizí ze stránek Bible, nedočteme se ani o její smrti.

V následující kapitole se vrátíme na začátek a budeme svědky setkání Abrahamova posla s budoucí manželkou syna zaslíbení.

3.2. Exegeze: Gn 24. kapitola, se zaměřením na oddíl 10-28

3.2.1. Vymezení textové jednotky a kontext

Celá 24. kapitola Genese působí velmi kompaktním dojmem, zároveň je však bohatá na řadu linků, které ji spojují s událostmi předchozími (např. v.1 souvisí s 18,11; 12,2-3; 22,17) i následujícími (např. postavy Rebeky a Lámana, které sehrají významné role v kap. 25 – 27)¹⁰⁷.

Začátek perikopy je jasně vymezen informací o čase, resp. o věku Abrahama: „Abraham byl stařec pokročilého věku“¹⁰⁸, a změnou jednajících postav: v předchozí epizodě jednal Abraham s Chetejci o koupi hrobu pro Sáru, nyní vstupuje na scénu Abrahamův služebník, kterého Abraham posílá nalézt ženu pro svého syna Izáka.

Konec perikopy je dán naplněním služebnickovy cesty, která je korunována setkáním Izáka s Rebekou a sdělením, že si ji Izák zamiloval a stala se mu útěchou po

¹⁰⁶ Srov. Gn 27.kap.

¹⁰⁷ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 137.

¹⁰⁸ Viz Gn 24,1.

smrti jeho matky¹⁰⁹. V navazující kapitole se jednající postavy zcela vymění, pozornost se obrací zpět k Abrahamovi a jeho sňatku s Ketúrou a jejich potomkům.

Celá 24.kapitola tak působí jako jakýsi „stříh“ do vyprávění o Abrahamovi a jeho životních osudech. Do jeho života zároveň patří, protože je to on, kdo její události iniciuje, a nepatří, protože je už začátkem příběhu jeho dospělého syna Izáka. Gn 24 současně potvrzuje pravdivost Božího zaslíbení, které nekončí s koncem Abrahamova pozemského života, ale pokračuje tím, že přechází na Abrahamovo potomstvo.

Úryvek, na jehož rozbor se chceme zaměřit podrobněji (Gn 24,10 – 28), začíná okamžikem, kdy se Abrahamův služebník vydává na cestu (v.10), zachycuje jeho přípravu na setkání s hledanou dívkou i samotné setkání u studny a končí odchodem Rebeky, která jde oznámit své rodině, co se jí přihodilo (v.28). Předchází mu tedy rozhovor, ve kterém Abraham služebníka pověřuje posláním, dává mu instrukce a zavazuje jej přísahou (Gn 24,1 – 9). Ve scéně navazující na zkoumaný úryvek se pak služebník setkává s rodinou Rebeky, objasňuje jim své poslání a předkládá nabídku. Ta je přijata a scéna končí společným odchodem služebnickovy družiny a Rebeky s doprovodem (Gn 24,29 – 61).

3.2.2. Vnitřní struktura a obsah perikopy

Klíčovým slovem celé kapitoly je „žehnat“. Objevuje se opakovaně (viz v. 1, 27, 31, 35, 48, 60)¹¹⁰ a činí tak z ní jeden velký chvalozpěv na podivuhodné Boží jednání v životech svých vyvolených.

Příběh je rozdělen do čtyř scén¹¹¹:

1.	Abraham a jeho služebník v zemi Kanaan	vv. 1 – 9
2.	Rebeka a služebník Abrahamův u studny	vv.10 – 28
3.	Vyjednávání v domě Rebeky	vv. 29 – 61
	a. Příchod Abrahamova služebníka	vv. 29 – 32
	b. Služebník vysvětluje svěřenou úlohu	vv. 33 – 49
	c. Nabídka přijata	vv. 50 – 53
	d. Rebeka a služebník odjíždějí	vv. 54 – 61
4.	Izák, Rebeka a služebník v zemi Kanaan	vv. 62 – 67

¹⁰⁹ Srov. Gn 24,67.

¹¹⁰ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 138.

¹¹¹ Srov. Tamtéž.

Ve vyprávění je patrné palistrofické uspořádání textu, které je pro biblické narativní texty obecně typické. První a čtvrtá scéna se odehrávají v zemi Kanaan, kdežto druhá a třetí scéna v rodišti Rebeky, městě Náchorově.

Wenham upozorňuje také na další zajímavé pojítka, které perikopu vymezuje a zároveň se opakuje v jejím průběhu jako gradující motiv: jedná se o opakování sloves „jít“ a „vzít“¹¹². V úvodu posílá Abraham svého služebníka pro Izákovu nevěstu slovy „Půjdeš do mé země... a vezmeš odtamtud ženu pro mého syna Izáka“ (v.4). Lában služebníkově později odpovídá: „Tady je Rebeka. Vezmi si ji a jdi“ (v. 51). Služebník tedy Rebeku „dostal“ a „odešel“ (v.61). Ve v. 67 je vše završeno, když Izák „si ji vzal a stala se jeho ženou“.

3.2.3. Rozbor perikopy podle pramenů – kriticko – historická metoda¹¹³

Názory na jednotnost této kapitoly, resp. na její prameny se v průběhu dějin bádání měnily. Zpočátku se kritici shodovali v názoru, že celý text pochází z pramene J. Později byl tento názor zpochybněn na základě některých duplicit, které se v textu vyskytují a objevily se dohady, zda byly použity dva různé prameny J (Gunkel) nebo kombinace pramenů J a E (Skinner, Procksch).

S novým pohledem přišel López. Ten vychází ze slovní zásoby, která se v textu vyskytuje, a na jejím základě hodnotí text jako raný, pocházející z období mezi 9. a 7. stoletím př. Kr. Tato datace by opravdu odpovídala pramenu J. Původní text měl být později, pravděpodobně v 7. století, rozšířen o terminologii E. Několik doplnění pochází i ze 6. století od tzv. deuteronomistické školy a několik dalších dodatků z období poexilního. Jak bylo řečeno, López se v určování autorství opírá především o slovní zásobu zkoumaného textu, což, jak zmiňuje Wenham, může být zavádějící, protože slovní zásoba je vždy do značné míry determinována obsahem.

Podle Aitkena má Gn 24 předlohu v ugaritském vyprávění o Keretovi, který se vydá na vojenskou výpravu do cizí země, aby získal ženu. Aitken si všímá také podobnosti s dalšími příběhy v rámci Starého zákona, kdy se budoucí manželé setkávají u studny (např. setkání Jáкова a Ráchel v Gn 29 nebo Mojžíše a dcer Midjánského kněze v Ex 2,16-21). Na základě toho se dá Gn 24 hodnotit jako tzv. typická scéna (Alter). Aitken dále upozorňuje na skutečnost, že v celé současné verzi Gn 24 bychom jen stěží hledali nadbytečné pasáže, totiž místa, která nejsou nezbytně nutná k tomu, aby se děj

¹¹² Srov. Tamtéž.

¹¹³ Srov. Tamtéž, str. 138 - 140.

vyvíjel ku předu. Přesto se domnívá, že několik veršů (vv.33 – 36, v.62, v.67b) mohlo být přidáno pozdější redakcí a to za účelem užšího propojení 24. kapitoly se souvisejícími texty knihy Genesis. Pozdějším doplňkem by podle Aitkena mohly být také úryvky vv.34 – 49 a vv.50 – 51, které sice působí jako integrální části vyprávění, přesto však potvrzují určité skutečnosti, jež díky nim jasněji z příběhu vysvítají (důraz na Boží požehnání Abrahamovi nebo na jeho odchod ze svého rodiště). Aitken přitom vychází z předpokladu, že příběh byl původně paradigmatickým vyprávěním o nevěstě, která opouští svůj rodný dům, aby mohla zakusit požehnání manželského stavu.

Ve své současné podobě je Gn 24 vykládána jako poučný příběh o ideálním služebníkovi, který s důvěrou vykoná svěřený úkol (Roath, Coats). Jiní autoři kladou důraz na to, jak Boží prozřetelnost vede člověka k naplňování svých vlastních záměrů, které jsou však vždy zaměřeny k dobru člověka.

3.2.4. Rozbor perikopy Gn 24,10 – 28 po verších/blocích¹¹⁴ - narativní analýza

Druhá scéna Gn 24 se odehrává u studny, poblíž města Náchorova v Aramu. Hlavními postavami jsou služebník Abrahamův, Rebeka a Hospodin, který je skrytý, avšak řídí všechno dění. Scéna je orámována dvěma modlitbami služebníka: prosbou na začátku a díkuvzdáním na konci.

Struktura a obsah druhé scény by šly naznačit následujícím způsobem:

vv 10 – 11	Služebníkova cesta ke studni
vv 12 – 14	Služebníkova modlitba
vv 15 – 25	Modlitba vyslyšena
vv 15 – 16	Příchod Rebeky, její popis
v 17	Služebník prosí o vodu
v 18	Rebeka mu dává pít
vv 19 – 20	Rebeka nabízí, že napojí i velbloudy
vv 21 – 22	Služebník ji pozoruje a rozlišuje
v 23	Služebník se ptá Rebeky na její rodinu a dům
v 24	Rebeka hovoří o své rodině
v 25	Rebeka hovoří o svém domu
vv 26 – 27	Služebníkovo díkuvzdání Hospodinu
v 28	Rebeka odchází domů.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, str. 142 - 145.

vv.10–11: Služebníkova cesta ke studni

Z pověření svého pána se služebník vydal na cestu do města Náchorova v Aramu. Má s sebou karavanu velbloudů a různé drahocenné předměty, které veze jako dary budoucí Izákově nevěstě a její rodině jak bylo tehdy zvykem. V této době byli velbloudi poměrně vzácní, uvedené množství deseti kusů poukazuje na Abrahamovo pohádkové bohatství.

Ve slovesech „vzal“ s sebou a „vydal se“ (obojí v. 10) na cestu jako ozvěnou zaznívá klíčový příkaz Gn 24: „Půjdeš a vezmeš“¹¹⁵, kterým ho Abraham vyslal na cestu.

O dlouhé a zřejmě i únavné cestě z Kanaanu do Aramu se nedozvídáme nic bližšího. Vidíme až služebníka jak nechal zastavit karavanu v dohledu města, u studně s vodou (v. 11). Bylo to navečer, v době, kdy ženy měly ve zvyku chodit čerpat vodu. Přesto, že zastavili u studny, služebník se nehrne k vodě, aby se napil, ani nepověřuje nikoho ze své předpokládané družiny napojením velbloudů. Je po dlouhé pouti tak unavený a vyčerpaný, že sám potřebuje nejprve občerstvit než bude moci napojit svěřené velbloudy? Nebo snad nemyslí na nic jiného než na své poslání?

vv.12–14: Služebníkova modlitba

První, co služebník udělá, když vidí, že je u cíle, je modlitba. Důvodem je nesmírná obtížnost svěřeného úkolu; vždyť šlo o nalezení budoucí manželky pro syna zaslíbení, tedy o úkol bez Boží pomoci nespílitelný. Služebník jde na věc moudře, protože ve své prosbě svolává na svého pána Boží milosrdenství, dovolává se tak jednoho z nejčastěji citovaných atributů Hospodina ve Starém zákoně¹¹⁶.

Sloveso „dopřej (mi to)“ (v. 12) kterým se služebník obrací na Hospodina je ve tvaru aktivního kauzativu neboli hi'ílu. Není bez zajímavosti, že v tomto tvaru je nalezneme dále pouze v Gn 27,20, když Jákob vysvětluje svému otci jak je možné, že se mu tak rychle podařilo připravit jídlo. Jedná se o tvar, který vyjadřuje Hospodinovu všemohoucí péči, mající kontrolu nade vším děním.

V tomtéž tvaru je i sloveso „předurčil“ (vv 14 a 44) vztahující se k předurčení Rebeky Hospodinem za Izákovu manželku.

Služebník se rozhodl využít své situace unaveného poutníka ke zkoušce, která mu má pomoci poznat nevěstu pro Izáka a zároveň se má stát Božím znamením. Prosí tedy Hospodina o požehnání pro tento svůj záměr.

¹¹⁵ Srov. Gn 24,4.

¹¹⁶ Viz např. Ž 136.

Služebníkův požadavek na dívčinu odpověď „také tvé velbloudy napojím“. (v. 14) není tak docela zanedbatelná věc, protože napojit deset vyprahlých utrmácených velbloudů nebyla žádná maličkost, kterou by šlo zařadit do běžných uvítacích formalit.

vv.15–16: Příchod Rebeky, její popis

O rychlosti s jakou Bůh vyslyší spravedlivé¹¹⁷ svědčí následující věta: „Ještě než domluvil, přišla Rebeka, která se narodila Betúelovi“ (v 15).

V popisu dívky se čtenář dozví ihned, o koho se jedná, služebník však nic z toho zatím netuší. Vidí, že je mladá a „velmi půvabného vzhledu“ (v 16), což jsou určité důležité atributy případné nevěsty pro syna zaslíbení. Termín „betula“ (בתולה) označuje dle Wenhama¹¹⁸ dívku ve věku teenagera spíše než skutečnost, že byla pannou. Obě skutečnosti však, pokud byla dívka svobodná, zpravidla platily zároveň, což potvrzuje i následující věta: „muž ji dosud nepoznal“. (v.16). Opět nevíme, zda status dívky byl patrný např. z jejího oblečení nebo zda se zde čtenář dozvídá více než pozorovatel na místě.

„Sestoupila...a vystoupila“ navozuje představu, že pokud chtěl člověk v těchto místech nabrat vodu, musel zdolat určité převýšení.

v.17: Služebník prosí o vodu

Za povšimnutí stojí služebníkův spěch: „přiběhl jí naproti“ i skutečnost, že prosba, jak ji nakonec formuluje vyznívá mnohem uctivěji než ta původní, pronesená v rámci modlitby (srov. v. 14).

v.18: Rebeka mu dává pít

Také reakce Rebeky je mnohem ochotnější a vstřícnější než služebník žádal: „rychle spustila džbán... a dala mu pít“.

vv.19–20: Rebeka napájí velbloudy

Druhou část připravené prosby již služebník ani nestihne vyslovit, protože Rebeka sama nabízí, že načerpá vodu i pro jeho velbloudy. Opět jedná s ochotným spěchem; rychle vylévá zbylou vodu ze džbánu do napajedla a běží pro novou. Když uvážíme rychlost akce, převýšení a počet výstupů a sestupů, které musela Rebeka opakovat se zátěží (džbán, v polovině případů plný vody), aby napojila oněch deset žíznivých velbloudů, uvědomíme si, že se jednalo o slušný fyzický výkon, který spolu s ochotou, s jakou ho podstoupila, vypovídá mnohé o dívčině povaze i síle.

¹¹⁷ Srov. Iz 65,25.

¹¹⁸ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 144.

Slovní zásoba použitá v tomto krátkém úryvku odpovídá slovníku použitému v případě popisu Abrahamova spěchu, když vítá tři tajemné hosty (Gn 18,2 – 7, viz výše). A podobně jako tehdy Abraham ani Rebeka ještě zřejmě netuší, jak moc je její spěch skutečně odpovídající významu hosta ani jak významné poselství ji nese¹¹⁹.

V obou dvou úryvcích jakoby se pak se zvláštním způsobem zhmotňovala Kristova slova: „Měl jsem hlad a dali jste mi jíst...měl jsem žízeň a dali jste mi pít...byl jsem na cestách a ujali jste se mě“¹²⁰ a také: „Cokoliv jste učinili jednomu z nepatrných, mně jste učinili“¹²¹

Pokud tedy srovnáme služebnickovy prosby s realitou, kterou má možnost pozorovat v jednání dívky, jasně z toho vyplývá, že skutečnost mnohonásobně předčila i ta nejlepší očekávání.

vv.21–22: Služebník ji pozoruje a rozlišuje

Služebník, který, na rozdíl od čtenáře, zatím nemá některé podstatné informace o dívce, ji při jejím počínání bedlivě pozoruje, aby poznal, „zda Hospodin dává jeho cestě zdar“ (v. 21). „Dát zdar“ je přitom jen jiné vyjádření termínu „žehnat“, o kterém už víme, že je klíčovým termínem Gn 24.

Dárky, které služebník dá Rebece jsou dostatečnou satisfakcí za její laskavou námahu¹²². Zároveň srozumitelně potvrzují, že služebník má bohatého a štědrého pána, což je významný výchozí bod pro pozdější jednání s rodinou dívky.

v.23: Služebník se ptá Rebeky na její rodinu a dům

Hodnota daru služebníkovi zároveň umožňuje požádat dívku o ještě větší laskavost, a sice , aby mu prozradila jméno svého otce a zeptat se jí, zda by se v jejich domě našlo místo k přenocování pro unaveného poutníka s deseti velbloudy.

v.24: Rebeka hovoří o své rodině

Rebeka ochotně poskytne služebníkovi odpověď na téma své rodiny, své jméno mu však neprozradí. V každém případě i tyto informace dokládají, že Bůh dává člověku často víc než v co se odváží doufat: služebník byl poslán do Abrahamovy země a do jeho rodiště (v 4) a natrefil přímo na Abrahamovou nejbližší rodinu.

¹¹⁹ Zajímavé je, že v případě Abrahama, je to pouze on, kdo spěchá, kdežto v případě našeho úryvku spěchají oba – Rebeka i služebník. Nabízí se vysvětlení, že ve druhém případě, jsou oba aktéři pouze lidé, byť Hospodinem posláni nebo vyvolení. Oba se tedy v tomto zvláštním setkání setkávají s Boží vůlí a to prostřednictvím toho druhého. Další asociací může být přirovnání ke vztahu Panny Marie s Duchem Svatým jako paralely prvního případu a vztahů Křesťanů mezi sebou po seslání Ducha svatého jako paralely k setkání druhému.

¹²⁰ Srov. Mt 25,35.

¹²¹ Srov. Mt 25,40.

¹²² 1šekel= cca 12gramů

v.25: Rebeka hovoří o svém domu

Dívka potvrzuje, že v domě jejího otce je dostatek místa k přenocování a nadto přidává i informaci o potravě pro zvířata. To je možné chápat jako další projev její štědrosti a otevřenosti, ale zároveň i jako nepřímou narážku na skutečnost, že i její rodina je bohatá. Ve své odpovědi však hosta přímo nezve, protože to nepatří do jejich kompetencí.

vv.26–27: Služebníkovo díkuvzdání Hospodinu

Prvním, co služebník udělal při příjezdu ke studni byla modlitba a modlitbou také končí. „Padl na kolena“, „klaněl se Hospodinu“ (v 26) vyjadřují úžas a vděčnost nad tím, jak rychle a jak vrchovatě byla jeho modlitba vyslyšena. Betúel, otec Rebeky, byl syn Náchora a vnuk Charana, tedy potomek dvou Abrahamových bratří (srov. v 27).

v.28: Rebeka odchází domů.

Rebeka opět „odbíhá“ domů; je to zřejmě v reakci na události u studny – spěchá, aby oznámila své rodině, co se událo a cizinec mohl být bez dlouhého čekání přijat do jejich domu jako host.

V informaci, že to oznámila „rodině své matky“ však může čtenář zachytit náznak nejistoty, zda i nadále půjde vše tak hladce. Bude také matka, jejíž jméno dosud nebylo zmíněno, o níž tedy nic nevíme, ale která má zřejmě v rodině nemalý vliv, stejně otevřená Abrahamovu plánu jako by s největší pravděpodobností byl Betúel?

3.2.5. Teologické poselství

Bráno v celém kontextu knihy Genesis má zařazení této kapitoly především teologický význam. Potvrzuje, že Boží zaslíbení Abrahámovi se naplnila a zároveň poukazuje na to, že se ještě naplní v budoucnosti, v životech jeho potomků. Žena pro Izáka byla nalezena, linie Abrahamova rodu tedy bude pokračovat. Ochota Rebeky opustit rodnou zemi kvůli víře v Boží zaslíbení dotvrzuje Boží režii událostí a dává tušit, že Rebeka, podobně jako její tchán, zakusí ve svém životě Boží požehnání.

4. Ráchel

Kým byla „ovečka“ Ráchel? Co víme o ní, jejím vzhledu, povaze, její rodině? Co nám o ní říká Bible přímo a co můžeme vyčíst mezi řádky?

Ráchel byla dcerou Lášana, bratra Rebeky, tedy Jákobovou sestřenicí. Pracovala jako pastýřka, což symbolicky potvrzuje její jméno, které v překladu pravděpodobně znamená „ovčí matka, bahnice“.¹²³ Byla krásná a byl to opět ten typ krásy, příznačný pro vyvolené¹²⁴.

Ráchel měla také starší sestru Leu, která na rozdíl od ní moc krásná nebyla. Podívejme se nyní na Ráchelin příběh, který je zároveň příběhem Jákobovým, s důrazem na momenty, v nichž se nějakým způsobem odráží jejich vzájemný vztah. Pomůže nám pochopit více o třetí z pramatek.

4.1. Romantický začátek

Nacházíme se v zemi synů Východu. Po dlouhém putování, které mělo nejprve charakter útěku před pomstou oklamaneho bratra, které po zjevení Hospodina v Bét - elu však nabralo podobu poslání, Jákob přichází ke studni. Kolem ní se shlukují místní pastýři se svými stády. Z krátkého rozhovoru s pastýři se Jákob dozvídá, že je u cíle.

Gn 29,9–12: *„Když ještě s nimi rozmlouval, přišla Ráchel s ovce svého otce; byla totiž pastýřka. Jakmile Jákob uviděl Ráchel, dceru Lášana, bratra své matky a jeho ovce, přistoupil, odvalil kámen z otvoru studně a napojil ovce Lášana, bratra své matky. Jákob pak Ráchel políbil a hlasitě zaplakal. Oznámil jí, že je synovec jejího otce a syn Rebeky. Běžela to povědět svému otci“.*

Byl to zřejmě silný moment v životě Jákoba, když do něj najednou vstoupila taková energie a síla, že jakmile uviděl Ráchel (a ovce jejího otce) sám odvalil veliký kámen od studně, který normálně odvalovalo několik pastýřů. Co bylo toho příčinou? Lásky na první pohled? Radost ze shledání s příbuznou po dlouhém a náročném putování? Radost z toho, že může udělat něco pro svého strýce, bratra své matky? Možná směsice všeho. Vzhledem k tomu, že v úryvku není ještě zmíněna Ráchelina krása, ale spíše se opakovaně zdůrazňuje příbuzenský vztah obou hrdinů, a skutečnost, že ovce patřily jejímu otci, bylo těžiště Jákobova jednání pravděpodobně ve druhých dvou

¹²³ Srov. SPK: Výklady ke Starému zákonu, str. 133.

¹²⁴ Srov. např. Josef v Gn 39,6, David v 1S 16,12, mesiášský král v Ž 45,3. Tato krásy však může být i klamavá jako např. v Př 31,30 nebo Ez 16,15.

příčinách. Polibek ovšem zřejmě předznamenává budoucí vzájemné zalíbení obou hrdinů¹²⁵.

Protože je Ráchel dcera Lában, Rebečina bratra, Jákob je bez problémů přijat do Lábanova domu.

vv.16–20: „*Lában měl dvě dcery...Ráchel byla krásné postavy, krásného vzezření. Jákob si Ráchel zamiloval; proto řekl: »Budu ti sloužit sedm let za tvou mladší dceru Ráchel.« ... Jákob tedy sloužil za Ráchel sedm let; bylo to pro něho jako několik dní, protože ji miloval*“.

Jak již bylo zmíněno, krása, a zvláště krása žen, je v Bibli většinou odleskem krásy Boží; zahrnuje víc než jen pěkný fyzický vzhled, ale něco ze samotné Boží podstaty. Ale byla to jenom krása, kvůli které si Jákob Ráchel zamiloval a to dokonce tak, že na ni vzpomíná i na smrtelné posteli¹²⁶? A proč si zamilovala ona jeho?

Jákob si tedy Ráchel zamiluje a nabízí za ní Lábanovi sedm let služby. Těchto sedm let je náhrada za svatební dar, který podle tehdejších zvyků přinášel muž, když žádal o ruku dívky. Starý zákon stanoví maximální výši tohoto daru na 50 šekelů¹²⁷, většinou však byly dary značně nižší. Když uvážíme, že v těchto časech byla průměrná měsíční mzda půl až jeden šekel, Jákob, který sám nemá nic a nemůže se obrátit na svou rodinu, nabízí Lábanovi za Ráchelinu ruku velmi slušný dar. Podle pozdějších zákonů platných v Izraeli (Ex 21,1 – 6) měl být navíc svobodný muž, který vstoupil do služby jako otrok, propuštěn po šesti letech¹²⁸.

„A bylo to pro něho jako několik dní, protože ji miloval“. V slovním spojení „několik dní“ slyšíme ozvěnu toho, co řekla Rebeka svému synu, když ho posílala z domu (27,44)¹²⁹.

4.2. Ta, která bojuje s Hospodinem i s lidmi

V tomto kraji však nebylo zvykem, aby se mladší sestra vdala dříve než starší, a jelikož po sedmi letech služby je Ráchelina starší sestra Lea ještě svobodná, rozhodne se Lában pro úskok. Dá Jákobovi starší sestru místo mladší. Jákob zjistí podvod až po svatební noci, kdy už se s celou záležitostí nedá nic dělat. Lában svůj podvod obhajuje a slibuje Jákobovi dát i Ráchel s tím, že následně bude za ní soužit ještě dalších sedm let.

¹²⁵ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 230–231.

¹²⁶ Srov. Gn 48,7.

¹²⁷ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 235.

¹²⁸ Srov. tamtéž, str. 235.

¹²⁹ Srov. tamtéž, str. 235: „a few days“.

Jákob mohl jednat impulsivně, ale neučinil tak snad nejen proto, že o Ráchel opravdu bytostně stál, ale možná i z popudu svědomí, které mu připomnělo jeho vlastní podvod, jehož se dopustil na svém bratru Ezauovi. Podobnost obou přečinů vysvětluje zvláště zřetelně v Lábanově odpovědi: „V našem kraji se nebude upřednostňovat mladší před prvorozenou“. (29,26)¹³⁰ Použitá slova mladší (צעיר) a prvorozená (בכיר) odpovídají výrazům použitým ve vyprávění o tom, jak Jákob získal prvorozenství svého staršího bratra Ezaua (25,23.32; 27,19.32). Ani v kraji a rodině Jákobově nebylo zvykem, aby mladší byl upřednostněn na úkor staršího; došlo k tomu Jákobovou lstí.

Je to Bůh, kdo si používá Lábanův úskok k nastavení zrcadla Jákobovi? Ale proč má být obětí Ráchel a konec konců i její sestra Lea?

I přes své vyvolení (a možná právě pro ně), nemůže Jákob uniknout Boží výchově. V Bibli vyvolení nikdy nejsou osvobození od Boží spravedlnosti a kázně¹³¹. Jákob se musí naučit, kdo je Hospodin i to, že účel nesvětí prostředky. Možná i Ráchel se má něco naučit nebo pochopit skrze tento těžký kříž.

v.30: „*I vešel Jákob také k Ráchel a miloval ji více než Leu, a sloužil u něho ještě dalších sedm let*“.

Je víc než pravděpodobné, že způsob, jakým dostal Jákob za manželku Leu ještě upevnil jeho připoutání k Ráchel. Zároveň tento čin zasel semeno sváru do Jákobovy rodiny, které přinášelo hořké plody téměř do konce Jákobových dnů.

I přes lest Lábanovu Ráchel zůstává na prvním místě, zcela nezaslouženě, z lásky a to i přes neustálé boje, které se svou sestrou bude vést téměř do konce dnů svých. Můžeme vidět v této stránce manželství Jákoba a Ráchel jakýsi předobraz Ježíšových slov, kterými zaslubuje svým následovníkům spolu s pronásledováním účast na Božím království¹³²?

v.31: „*Když Hospodin viděl, že Lea není milována, otevřel její lůno. Ráchel však zůstala neplodná*“.

Nejen láska muže, ale také plodnost jsou darem Božím pro ženu. Láska Boží k člověku není závislá na tom, jak člověk jedná ani na tom, jaké má postavení v očích svých nebo jiných lidí¹³³. Ke každé osobě přitom přistupuje individuálně a respektuje

¹³⁰ „It is not done in our area to give the younger before the firstborn“, srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 233, 236 - 237.

¹³¹ Srov.: Př 3,12: „Vždyť Hospodin domlouvá tomu, koho miluje, jako otec synu, v němž nalezl zalíbení“, příp. Žd 12,5 – 6.

¹³² Srov. Mk 10,29-31.

¹³³ Srov.: Ex 3,14: „JSEM, KTERÝ JSEM“.

svobodu, kterou Bůh člověku daroval. Tak se Hospodinova láska k Lee projevila jinak než k Ráchel.

Gn 30,1: „*Když Ráchel viděla, že Jákobovi nerodí, žárlila na svou sestru a naléhala na Jákoba: »Dej mi syny! Nedáš-li umřu.« Jákob vzplanul proti Ráchel hněvem a okřikl ji: »Což mohu za to, že Bůh odpírá plod tvému životu?«*“

Proč toužila Ráchel po synech? Byla to pouze žárlivost, ke které se nechala vyprovokovat? Zcela jistě ne, důvodů bylo určitě víc. Jak již bylo výše zmíněno, neplodnost byla společenským stigmatem, velkou společenskou pohanou. V takových případech bylo navíc pro muže zcela legitimní přibrat si druhou ženu, která by mu rodila. Ráchel tak mohl teoreticky stihnout úděl, že bude posunuta na úroveň druhé manželky.

Hrálo zde úlohu i zaslíbení, dané praotcům a byla tedy v touze obou žen po dětech přítomna také touha, aby právě ony přivedly na svět syna zaslíbení¹³⁴? Ani toto není vyloučené, i když se o tom Bible nikde výslovně nezmiňuje.

Ráchel se ocitá v podobné situaci jako Sára i Rebeka, ale reaguje mnohem prudčeji. Starý zákon považuje děti za dar od Boha¹³⁵, její požadavek, který vznáší na svého muže tedy zavání bezbožností. Proto také Jákob reaguje hněvem a odkazuje ji do správných mezí. Proč Ráchel vyčítá svou neplodnost Jákobovi místo, aby se obrátila s modlitbou přímo na Boha? Byla na rozdíl od své tchyně Rebeky vnitřně křehčí, spoléhala se více na lidské síly, byla netrpělivá? Věřící psychologové by možná poukázali na skutečnost, že svou vlastní představu Boha si utváříme na základě toho, jak s námi jednají naši rodiče. Tak by v pozadí Ráchelina jednání mohla být podvědomá nedůvěra v Boží dobrotu a moc, související s Lábanovou osobou. Ať byla pohnutka Rácheliny výčitky jakákoliv, Ráchel má zřejmě své vlastní představy o tom, jak s pomocí Boží tuto situaci řešit. Podobně jako Sára, dává svému muži svou otrokyni, aby jí porodila syna „v zastoupení“. I ona musí růst v poznání Hospodina¹³⁶.

v.6: „*Tu řekla Ráchel: »Bůh mě obhájil, také můj hlas uslyšel a dal mi syna.« Proto ho pojmenovala Dan (to je Obhájce)“.*

134 Skutečnost, že rodokmen Ježíše Krista se odvozuje z potomstva Ley, tedy nikoliv milované, ale starší manželky Jákoba, nám může vzdáleně připomenout situaci učedníků, Petra a Jana, a tedy i určitou Boží filosofii, kdy ten, který měl blíž k Ježíši svým vnitřním nastavením a vyladěním srdce k Božím věcem zároveň zůstává z vnějšího pohledu „druhým“, a nejsou mu svěřeny odpovědné vnější úkoly ve vztahu k církvi jako celku (pokud v to nepočítáme svěření Panny Marie jako matky).

¹³⁵ Srov. např. Ž 113,9.

¹³⁶ Srov. Jer 31,34: „Už nebude učit každý svého bližního a každý svého bratra: „Poznávejte Hospodina!“ Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich, je výrok Hospodinův. Odpustím jim jejich nepravost a jejich hřích už nebudu připomínat“.

Vypadá to tedy, že Ráchel minimálně přijala Jákobovo napomenutí a spolu s ním i skutečnost, že děti jsou Božím darem. V každém případě byla touha po tomto daru tak naléhavá, že se rozhodla Dárci trochu napomoci. Přesto má Ráchel na rozdíl od Sáry z dítěte radost a přijímá je za své. Vidí v něm Boží zastání a potvrzení, že volila správnou cestu. Za povšimnutí stojí, že vypravěč příběhu, vidí Hospodinův zásah ve věci Rácheliny neplodnosti až v souvislosti s narozením Josefa (v.22),

v.8: „*»V úporném boji o Boží přízeň jsem zápasila se svou sestrou a obstála jsem.« A pojmenovala ho Neftalí (to je Vybojovaný)“.*

Toto říká Ráchel, když její služka Bilha porodí druhého syna. .Boj obou sester některé překlady hodnotí jako „Boží zápas“. Podle Wenhama je slovní spojení týkající se úporného boje o Boží přízeň pro překladatele oříškem, protože kombinace použitých výrazů a jejich tvarů se v Bibli nikde jinde nevyskytuje. Angličtina překládá verš trochu odlišně než je uvedeno v českém ekumenickém vydání: „V božském zápase jsem zápolila se svou sestrou a zvítězila jsem“.¹³⁷ Chápala Ráchel svůj zápas se sestrou jako zápas se samotným Bohem? Nebo pouze vnímala, že je v něm Boží moc nějakým způsobem zapojena, např. skrze skutečnost, že je to Bůh, který otevírá i zavírá lůno ženy?

Badatelé se obecně shodují ve výkladu, který odpovídá českému překladu, tedy že šlo o „modlitební boj“ o Boží milost a požehnání, o jeho přízeň, zkrátka o to, která ze sester bude obhájena samotným Bohem.

V každém případě Ráchelin přístup k řešení své situace i její hodnocení výsledku nám může něco vzdáleně připomenou. Její hodnocení zápasu se sestrou připomíná pozdější Boží slova Jákobovi, když mu po společném nočním zápolení u Jaboku říká: „Nebudeš se už jmenovat Jákob, ..., nýbrž Izrael..., neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem i s lidmi a obstáls“. (Gn 32,29[28])¹³⁸.

Skutečně je toho více, co mají Jákob a Ráchel společného. Také Ráchel je mladší ze dvou dětí, které se dostalo na místo svého staršího sourozence. Vypadá to, že Jákob a Ráchel se milovali nejen kvůli fyzické přitažlivosti, lidské blízkosti (byli příbuzní) a podobnosti osudů, ale i kvůli nějakému zvláštnímu rysu charakteru, který měli společný, a který z nich činil spojence na hluboké duchovní úrovni, protože se v něm mohli nalézat navzájem jeden v druhém v těch hlubinách lidské duše, ve kterých se člověk dotýká Bůh.

¹³⁷ „With divine struggles I wrestled with my sister; indeed I overcame her“, srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 239, 245.

¹³⁸ Srov. tamtéž, str. 245-246.

vv.22–24: „*I rozpomenul se Bůh na Ráchel, vyslyšel ji a otevřel její lůno. Otěhotněla, porodila syna a řekla: »Bůh odňal mé pohanění.« Dala mu jméno Josef (to je Přidej – Bůh) a dodala: »Kéž mi Hospodin přidá ještě dalšího syna.«*“

K této události došlo několik let po epizodě, kdy se Ráchel pokusila získat plodnost pomocí tzv. jablíček lásky¹³⁹, které získala od své sestry výměnou za jednu noc s Jákobem. Wehnam v tom vidí mj. další důkaz výlučnosti vztahu mezi Jákobem a Ráchel, když to komentuje slovy: „Scéna (mj.) dokládá, jak moc dával Jákob přednost Ráchel před Leou, když ta byla ochotna vyměnit vzácné plody mandragory za jednu jedinou noc“.¹⁴⁰

Nyní tedy konečně dochází ke šťastnému zvratu v životě Ráchel: má svého vlastního syna, který není ani plodem otrokyně ani plodem kouzel, ale darem Božím.

4.3. V Zemi zaslíbené

Narození syna z milované ženy je však pro Jákoba také událostí, na kterou čekal s návratem do své rodné země. V životě Jákobovy rodiny nastává velký předěl. Jákob, který považuje narození syna z Ráchel za dlouho očekávanou Boží výzvu k odchodu z domu jejího otce, se rozhodne vydat na cestu. Odchod se však neobejde bez komplikací ze strany Lábanu. Ve vzniklém sporu se obě ženy postaví na stranu svého muže. Samotný odchod probíhá potají, za Lábanovy nepřítomnosti.

Gn 31,19 – 20: *Když Lában odešel ke stříží svého bravu, ukradla Ráchel otcovy domácí bůžky. A Jákob Aramejce Lábanu přelstil, takže nevyšlo najevo, že chce uprchnout“.*

Jákob i Ráchel zde působí jako sehraná dvojka. Podívejme se blíže na jednání Ráchelino. Proč brala tyto otcovy modly s sebou? A co že to vlastně vzala? Jednalo se pravděpodobně o jakési figurky, zpodobení bohů, které byly uctívány v domácnostech. Podle některých badatelů se věřilo, že tito „bohové“ dokázali předpovídat budoucnost nebo že jejich přítomnost mohla přinést požehnání na cestě. Uvádí se také souvislost v jejich uctívání s kultem předků¹⁴¹. Jiní se domnívají, že Ráchel mohla do jejich

¹³⁹ Jednalo se zřejmě o plody pokřínu obecného, mandragora officinarum, rostliny z čeledi likovitých, která roste hlavně u středozevního moře, afrodisiakum, o kterém se věřilo, že zajišťuje plodnost (srov. Starozákonní překladatelská komise při synodní radě Československé církve evangelické: Nový překlad Písma svatého, STARÝ ZÁKON, Překlad s výkladem, Svazek 1: 1.kniha Mojžíšova – Genesis, Kalich, Praha, 1978 2.vydání, str.182.

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, str. 247.

¹⁴¹ Srov. WENHAM Gordon: Word Biblical Commentary, str. 273 – 274.

vlastnictví vkládat naději na dar plodnosti¹⁴². Tento postoj by byl samozřejmě neslučitelný s Jákobovou vírou v jediného Boha a dokládá by skutečnost, že Ráchel se s některými pozůstatky pohanství nedokázala zcela rozejít ani po narození Josefa. Tento výklad by mohlo podpořit i zařazení odstavce, ve kterém se Jákob v reakci na Boží výzvu chystá na pouť do Bét – elu a vyzývá své souputníky, aby se zbavili všech model, které při sobě měli.

SPK chápe Ráchelin čin duchovně jako „vyplenění“ Egypta syny izraelskými (Ex 12,36)¹⁴³. Navíc dodává, že Lábán, který klamal a zotročoval a byl v kontaktu s temnými silami, mohl být poražen jen tehdy, když byl zbaven idolu, o nějž se opíral. Tak by důvodem ke krádeži byla i snaha „pojistit“ si útěk. Přesto však i SPK zdůrazňuje, že Písmo chápe skutek jako krádež a odchod Jákobův od Lábana jako útěk v tom smyslu slova, který bývá používán, když se mluví o útěku z prohrané bitvy¹⁴⁴. A je to opět Hospodin, který se zastane svého vyvoleného a podobně jako proměnil jeho útěk z domu před bratrem, promění i jeho návrat do země zaslíbené.

Posledním momentem, kterého bychom si chtěli všimnout v příběhu Ráchel, je narození Benjamína, jejího druhého a posledního syna. Je to už po zápasu Jákoba s Bohem, při kterém obdržel nové jméno Izrael, po šťastném návratu do země zaslíbené, po setkání a smíření Jákoba s Ezauem i po tragických událostech v Šekemu. Hospodin vyzval Jákoba k výstupu do Bét-elu, místu, kde se mu dal poprvé poznat, když prchal před Ezauem. Tam se má usadit a udělat Bohu oltář.

Gn 35,16: *„A když už byli nedaleko Efraty, Ráchel porodila; měla však těžký porod“.*

Ráchel přivádí na svět druhé dítě, sama však umírá. Ujistění: „Neboj se, máš zase syna!“ (Gn 35,17b) bylo pravděpodobně pouze běžnou snahou o povzbuzování rodičky, které patřilo k úloze porodní báby. Přesto pro umírající Ráchel znamenalo zcela jistě Boží odpověď na její prosbu při narození Josefa – prosbu o dalšího syna.

Byla to mladička Ráchel, která naléhala na Jákoba, „Dej mi syny! Nedáš-li, umřu“. (Gn 30,1). Teď skutečně umírá a paradoxně (?) příčinou její smrti je vyslyšená touha. To se odráží i ve jménu, které dítěti dává: Ben – óni, to je Syn mého zmaru. Jákob však jméno chlapce pohotově poopraví na Ben – jamín. V českém překladu Bible nalezneme výklad tohoto jména jako Syn zdaru. Přesto doslovný překlad: Syn pravice

¹⁴² BALABÁN Milan: Jímavé portréty biblických žen, str. 158 – 159.

¹⁴³ Srov. SPK: Výklady ke Starému zákonu, str. 141.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž.

(pravá strana byla považována za šťastnou) nebo také Syn jihu (ten, kdo stojí čelem k východu má jih po pravici) nás vede do hlubších souvislostí, protože poukazuje na Benjamína jako na syna milované ženy, stojící po pravici¹⁴⁵. Tak byla Ráchel v hodině své smrti obhájena nejen Hospodinem, ale opět i svým mužem.

4.4. Poselství Ráchel

Její hlavní přínos a poselství zároveň spočívají právě v její ohnivé a bojující lásce k Jákobovi, v tom, že byla nejen manželkou, ale i milenkou. Její jméno, Ráchel, znamená „ovce“, asociuje tedy spíše mírnou a poslušnou povahu. Balabán však s jistou humornou nadsázkou upozorňuje, že ze sedmi známých druhů ovcí je domestikován pouze jediný. V souvislosti s Ráchelinou povahou to působí dosti výmluvně.

Ráchel je ale také pastýřka a z tohoto důvodu a pro její horoucí, stále věřící lásku k svému muži (který byl také pastýřem) a nevzdávající boj o něj je spojována s nevěstou z Písně písní¹⁴⁶. Tuto asociaci podporuje i skutečnost, že jejich první setkání začíná polibkem, který je v Písní písní úvodní větou: „Kéž mě políbí polibkem svých úst!“¹⁴⁷

Mohla Ráchel více dostat svému jménu (a ušetřit si některé těžkosti), kdyby se s plnou důvěrou opřela o Hospodina a důsledně žádala od něj, aby o ni pečoval v jejich potřebách? Vždyť ovce je v Bibli také předmětem zvláštní Boží péče a ochrany¹⁴⁸. Bylo to to, po čem Hospodin nejvíce toužil ve vztahu k ní, k čemu ji chtěl přivést? Když Hospodin dal nové jméno Abrahamovi, dal je zároveň i Sáře. Když změnil jméno Jákobovi, Ráchel ponechal její původní. Snad právě toto jméno bylo pro ni výzvou až do konce.

K Ráchelinu mateřství je třeba dodat, že podobně jako Chana neměla tolik dětí jako Penina, ale její jediný syn Samuel znamenal pro život Izraele víc než mnozí králové¹⁴⁹, tak i Ráchelin syn Josef se stal budoucím zachráncem Izraele i „velkého světa“ reprezentovaného Egyptem¹⁵⁰ a svým osudem i jednáním starozákonním předobrazem Krista – Vykupitele.

¹⁴⁵ Srov. Ž 45,10, ale také Ez 47,1 nebo Žd 8,1.

¹⁴⁶ Pís 1,7 – 8.

¹⁴⁷ Pís 1,2.

¹⁴⁸ Srov. např. Iz 40,11, J 10,1-18.

¹⁴⁹ Srov. 1 S 1 – 3.

¹⁵⁰ Srov. BALABÁN Milan: Jímavé portréty biblických žen, str. 157.

5. Mateřství, duchovní mateřství

5.1. Íš a iššá: Podivuhodný Boží záměr

Pro pochopení skutečnosti duchovního mateřství se nejprve vraťme na začátek Bible, do první kapitoly knihy Genesis, až na samotný počátek lidstva, ke stvoření muže a ženy. Pohlédněme na původní Boží záměr s každým z nich zvlášť i s oběma dohromady jakožto společenstvím lásky.

V Gn 1,26–27 se píše: „I řekl Bůh: »Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.« Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil“.

V Hebrejštině se muž řekne iš: *alef-jod-šin* (יְהוָה) a žena iššá: *alef-šin-hé* (יְהוָה). Jejich vzájemným doplněním pak vzniká spojení jod-hé, dvě písmena, která jsou součástí tetragramu jména Božího: Jahve¹⁵¹. Lze tedy říci, že když se muž a žena sjednotí ve vztahu lásky, vytvoří společenství, které je obrazem Božím, podílejí se na jeho lásce a společně tuto lásku zakoušejí a díky ní jsou schopni předávat život. Kde je opravdová láska, tam přebývá Bůh.

„Písmeno podílející se na této jednotě ze slova muž - iš je jod (י). Jod symbolizuje pokoru, skutečnost, že na muži spočívá ruka Boží, kterou byl vzat a uhněten ze země, a že nebude schopen učinit nic dobrého, pokud nezůstane pod touto ochranou¹⁵².“

Písmeno, které charakterizuje v této jednotě ženu je hé (ה). V posvátném tetragramu Božího jména ho nalezneme hned dvakrát a ve slově žena – iššá je možné mu rozumět tak, že ji předurčuje k bezprostřednímu duchovnímu porozumění. „Ve svém vztahu k muži má žena za úkol usnadnit mu, aby hlouběji vstoupil do Boží přítomnosti, probudit v něm zájem Boha poznávat, milovat jej a sloužit mu“.¹⁵³ Přitom však tato náklonnost k duchovnu, jemná vnímavost k vnitřnímu světu, pokud se neubírá správným směrem, může sloužit k pravému opaku toho k čemu byla Stvořitelem zamýšlena.

Oba – muž i žena – mají společná písmena alef (א) – šin (ש), která dohromady dávají význam eš (אש) - oheň. Oheň je symbol života. Pokud však muž a žena ztratí

¹⁵¹ Tetragram Božího jména se v hebrejštině skládá ze čtyř písmen: jod-hé-vav-hé (יהוה); do češtiny se pak přepisuje jako Jahve. Boží jméno nebylo Židům dovoleno vyslovit, proto se při jeho zapsání v bohoslužebných textech používala vokalizace, která je umožňovala číst jako Adónaj – Můj Pán.

¹⁵² Srov. CROISSANT Jo: Žena neboli kněžství srdce, Nakladatelství PAULÍNKY, Praha, 2005, str.19.

¹⁵³ Viz Taméž.

svou totožnost, která jim byl dána Bohem a umožňuje jim být Božím obrazem, pokud zapomenou jak na pokoru, tak na modlitbu, zůstane pouze eš jako oheň zkázy¹⁵⁴.

Všechny výše uvedené skutečnosti se odrážejí v životních příbězích a vzájemných vztazích prarodičů naší víry.

Když poznáváme povahy a životní příběhy pramatek Vyvoleného národa (v obou významech tohoto slovního spojení - židů i křesťanů), dostáváme se ke kořenům samotného povolání ženy a zdá se nám, jako bychom pod nánosy prachu zahlédli na okamžik onen původní obraz, který na počátku odrážel jednu tvář Boha.

5.2. Cesta pramatek

Na předchozích stránkách jsme se pokusili odpovědět na otázky kým a jaké byly pramatky naší víry, kým pro ně byli jejich manželé a jak tyto ženy prožívaly svoji víru v jediného Boha.

Pokusme se nyní shrnout nabyté poznatky a také se ještě jednou pozastavit nad smyslem kříže neplodnosti, který měly všechny tři společný.

Všechny tři pramatky pocházely z oblasti „úrodného půlměsíce“, Sára pravděpodobně z kaldejského Uru, Rebeka a Ráchel z Aramu. Jejich původním náboženstvím tedy byl nejspíš určitý druh polyteismu, ve kterém mohl zvláštní místo zaujímat měsíční bůh Sin.

Všechny tři, jakožto manželky proroků, byly pozvány opustit svou rodnou zemi, svou rodinu i náboženství a vydat se na dobrodružnou pouť poznávání jediného pravého Boha. Učily se ho s různými úspěchy poznávat po celý svůj život, prostřednictvím lásky ke svým manželům, prostřednictvím modlitby, touhy po synech, i díky obtížím, ze kterých byly Božím zásahem zachraňovány a v nichž byly Bohem obhájeny.

Jejich společnou touhou byla touha po dítěti, mužském potomkovi, která se zdála být totožná s touhou samotného Boha a zaslíbením, které dal jejich manželům. Přesto se však ve svém naplnění ukazuje Boží touha větší než lidská a to ani ne tak v urgentnosti naplnění („u Boha je tisíc let jako jeden den“), ale, řekněme spíše, v hloubce, kvalitě a rozsahu. Čekáním, které musely podstoupit, tyto ženy zrály pro přijetí daru, jež by dříve nebyly schopny přijmout ani docenit. Hospodin rozšiřoval jejich srdce, aby se do nich vešel jeho plán spásy.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, str. 19-20

5.3. Plodnost pro věčnost

Obecně lze říci, že plodnost, byla v tehdejších dobách považována za základní předpoklad pro šťastné manželství a její absence za prokletí bohů v důsledku nehodného života člověka. Plodnost tedy byla nejen jakousi společenskou normou, ale i hodnotou nadřazenou mnoha hodnotám morálním¹⁵⁵.

Když Hospodin poprvé oslovil Abrahama, vyzýval ho k opuštění jeho země i duchovního dědictví jeho předků a zároveň mu zasliboval požehnání a hojné potomstvo. Chtěl ho učit poznání Sebe sama, jediného pravého Boha, Toho, který JE. A nejen Abrahama. Podobná Boží strategie se opakovala i v životních příbězích jeho prvních dědiců a opakuje se až podnes.

Co znamená poznání Hospodina? Jistě jde o to, důvěrně ho znát jako přítele, ale je v tom obsaženo ještě mnohem více. „Poznáte pravdu a pravda vás osvobodí“, říká Ježíš těm, kdo se pokládali za Abrahamovy potomky, ale žili v úzkém světě odškrtaných splněných náboženských povinností. Pravé poznání Boha s sebou zároveň nese osvobození člověka, jež je předpokladem pro život v plnosti i skutečnou plodnost.

„Ale budoucí Jeruzalém je svobodný a to je naše matka. Vždyť stojí psáno:

»Raduj se, neplodná, která nerodiš, jásej a volej, která nemá bolesti, neboť mnoho dětí bude mít osamělá, více než ta, která má muže«¹⁵⁶.

Bůh, který na počátku stvoření žehná Adamovi a Evě slovy „Plodte a množte se a naplňte zemi“, když začíná své další dílo, dílo spásy, uzavírá lůna vyvolených žen. Jedná se o stejnou filosofii, se kterou Ježíš zakazoval, aby se o něm mluvilo za jeho pozemského života jako o mesiáši? Jistou paralelu zde můžeme objevit. Boží skutečnosti a jeho díla není člověk schopen pojmut bez předchozí přípravy. Pokud má být spolutvůrcem svým „ano“ musí nejdříve poznat alespoň částečně, jak moc převyšují Boží cesty, cesty lidské a Boží myšlení, uvažování lidské. Toto poznání zraje v duši člověka postupně až do naplnění času, a to jak v dimenzi jednotlivců, tak v dimenzi národa, podobně jako plod zraje v těle matky po určitý čas, který nelze uspěchat. Tak mohlo být období neplodnosti velkých matek přípravným obdobím, během něhož je Hospodin postupně uschopňoval k přijetí Božího slova, které jediné zajišťuje pravou plodnost, totiž takovou, která dává život přesahující hranice tohoto světa, život věčný. V období své

¹⁵⁵ Populární byly např. novoroční slavnosti, během kterých se pohanské národy z oblasti „úrodného půlměsíce“ snažily zajistit plodnost pro příští rok pomocí sexuální magie, viz BÍČ Miloš: Při řeckách babyónských, str. 196-200.

¹⁵⁶ Viz Ga 4,27.

nepločnosti, v té míře v jaké milovaly a byly otevřené lásce - Bohu, ve skrytosti, milované svými manžely, ale se stigmatem společenského opovržení, počínaly velké matky a nechávaly ve svých duších klíčit a růst Boží setbu budoucí církve. A toto pozvání - být Boží zahradou - platí ženám bez ohledu na jejich stav i dnes.

Seznam použitých zkratek

Zkratky názvů biblických knih

jsou převzaty z českého ekumenického překladu Písma svatého vydaného Českou biblickou společností.

Starý zákon

Gn	První Mojžíšova (Genesis)
Ex	Druhá Mojžíšova (Exodus)
Lv	Třetí Mojžíšova (Leviticus)
Dt	Pátá Mojžíšova (Deuteronomium)
Joz	Jozue
Sd	Soudců
Rt	Rút
1 S	První Samuelova
2 S	Druhá Samuelova
1 Kr	První Královská
Est	Ester
Ž	Žalmy
Př	Přísloví
Pís	Píseň písní
Iz	Izajáš
Jr	Jeremiáš
Ez	Ezechiel

Nový zákon

Mt	Matouš
Mk	Marek
L	Lukáš
J	Jan
Sk	Skutky apoštolů
Ř	Římanům
Ga	Galatským
Ef	Efezským
Žd	Židům

Ostatní zkratky:

J	Jahvista, pramen Pentateuchu podle J. Wellhausena
D	Deuteronomista, pramen Pentateuchu podle J. Wellhausena
E	Elohista, pramen Pentateuchu podle J. Wellhausena
P	Kněžský kodex, pramen Pentateuchu podle J. Wellhausena
SPK	Starozákonní překladatelská komise

Běžně používané zkratky:

aj.	a jiné
apod.	a podobně
např.	například
mj.	mimo jiné
srov.	Srovnej
př. Kr.	před Kristem

Seznam literatury

Prameny:

- Bible, podle ekumenického vydání z r.1985, Česká biblická společnost, Praha 1992.
- Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, včetně deuterokanonických knih, Česká biblická společnost, Praha, 2002⁹.

Odborná literatura:

- BALABÁN, Milan, *Jimavé portréty biblických žen (Milovnice, trpitelky, bojovnice i kněžky noci)*, Kalich, Praha 2009.
- BARDTKE, Hans, *Příběhy ze starověké Palestiny, Tradice, Archeologie, Dějiny*, Vyšehrad, Praha 1990.
- BIČ, Miloš, *Při řekách babylónských*, Vyšehrad, Praha 1990.
- DILLARD, Raymond B., LONGMAN Tremper, *Úvod do Starého zákona, Návrat domů*, Praha 2003.
- DONADONI, Sergio, *Egyptský člověk a jeho svět*, Vyšehrad, Praha 2006.
- HAMILTON, Victor P., *Handbook on the Pentateuch*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2006².
- HŘEBÍK, Josef, *Lest cestou k požehnání?* Karolinum, Praha 2001.
- SKINNER, John, *A Critical and exegetical commentary on Genesis*, T.&T. Clark, Edinburgh 1912².
- SPEISER, Ephraim Avidgor: *The anchor Bible, Genesis, Introduction, translation, and notes*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York 1964.
- Starozákonní překladatelská komise, *Výklady ke Starému zákonu, Díl I.Zákon (Genesis – Deuteronomium)*, Kalich, Praha 1991.
- Starozákonní překladatelská komise při synodní radě Československé církve evangelické: *Nový překlad Písma svatého, STARÝ ZÁKON, Překlad s výkladem, Svazek 1: 1.kniha Mojžíšova – Genesis*, Kalich, Praha 1978².
- *Výklad Bible v církvi, dokument Papežské biblické komise z 15.dubna 1993*, Zvon, Praha 1996.
- WENHAM, Gordon, *Word Biblical Commentary, Genesis 16-50*, Thomas Nelson Publishers, Nashville 1994.

- WIESEL, Elie, *Příběhy o důvěře, Eseje o velkých postavách židovské tradice*, Portál, Praha 2001.

Ostatní použitá literatura:

- CROISSANT, Jo, *Žena neboli kněžství srdce*, Nakladatelství PAULÍNKY, Praha 2005.
- CÍSAŘ, Ivo, *Žena v Písmu svatém*, Cesta, Brno 1995.
- KOLÁŘOVÁ, Jiřina, *Maria ve světle Ducha svatého*, Matice cyrilometodějská s.r.o., Olomouc, 1998².
- PRŮVODCE ŽIVOTEM, *1.Mojžíšova (Genesis)*, International Bible society a Luxpress, Praha 1988.